

ISSN 2217-7531

ICOM

International
council
of museums
SRBIJA

16

ČASOPIS NACIONALNOG KOMITETA MEĐUNARODNOG SAVETA MUZEJA Decembar 2022.

NA
STAKLENIM
NOGAMA

IZDAVAČ
NK ICOM Srbija
Trg Republike 1a, Beograd
icom.serbia@gmail.com
<http://network.icom.museum/icom-serbia>

ZA IZDAVAČA
Nikola Krstović

GLAVNI UREDNIK
Tatjana Mihailović

UREĐIVAČKI ODBOR
Milena Milošević Micić
Jelena Ognjanović
Una Popović
Nela Tonković

SADRŽAJ

	5
Nikola Krstović, Na staklenim nogama... definicije	
	9
Jelena Marković, Moć uživanja u vremenu čudljivom	
	11
Biljana Crvenković, Projekat staklo: Umrežavanje, zaštita, prezentacija	
	15
Aleksandar Stamenković, Staklo u fokusu, Od digitalizacije do digitalne prezentacije	
	18
Eszter Bohus, Spatial Spiral that Inspires – a New Glass Art Museum's Concept	
	21
Ljubiša Vasiljević, Rađanje staklarstva u Srbiji, Staklo iz zbirki Zavičajnog muzeja u Jagodini, prikaz izložbe	
	24
Drajan Vorgić, Staklena vitrina meseca, Narodni muzej Zrenjanin	
	28
Violeta Cvetanostka, Priča o staklu iz etnološkog ugla: Narodni muzej Kraljevo u godini stakla	
	31
Marko Stojanović, Katarina Selinić, Etnografsko (s)lomljeno staklo	
	35
Sladana Savić, Staklo – iz ugla hemičara	
	38
Radovan Sremac, Marija Pokrajac, Bojom na staklo	
	42
Dragan Kiurski, Šta muči edukatore pod muzejskim nebom Srbije	
	46
Tim za konunikacije NK ICOM-a Srbija, Devetnaesta dodela ICOM-ovih nagrada	
	55
Valentina Vuković, Izlazak iz zone komfora, Projekti Spomen-zbirke Pavla Beljanskog u Evropskoj prestonici kulture	
	59
Dušica Popović, Nepodnošljiva lakoća kreativnosti (i njenog osporavanja)	
	62
Jelena Manojlović, Ivan Stanić, Tanka linija beskonačnosti	
	65
Ivana Ćirić, Lična biblioteka Nikole Tesle – Kulturno dobro od velikog značaja	

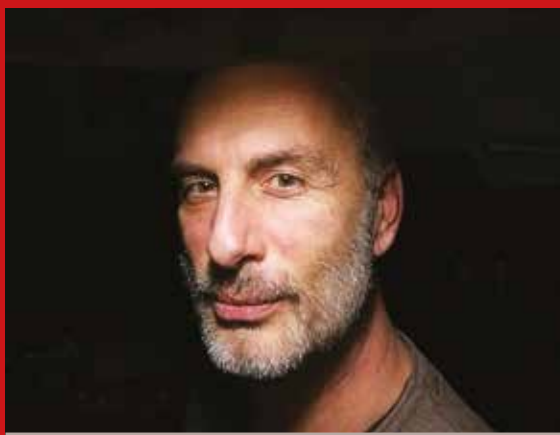
6

5

4

NA STAKLENIM NOGAMA... DEFINICIJE...

Piše
NIKOLA KRSTOVIĆ

Dešavanja u Pragu su pokazala da nije lako biti muzej u XXI veku. Čini se još teže njime upravljati. U Srbiji jednako kao i u ostatku jugoistočne i istočne Evrope, barem po rezultatima PROJEKTA UPRAVLJANJA RUKOVOĐENJEM "MUSEUM WATCH" (MUSEUM WATCH GOVERNANCE MANAGEMENT PROJECT)¹ koji je sproveo Međunarodni komitet za rukovođenje muzejima (ICOM-INTERCOM).

Nešto drugo pak obeležava godinu za nama – NK ICOM-a Srbije sproveo je istraživanje MUZEJI I MUZEJSKI STRUČNJACI U AKTUELNOM OKRUŽENJU, upitnik na koji je odgovorilo preko 160 muzejskih uposlenika, što svakako predstavlja uzoran procenat za analizu. Preliminarno tumačenje i ohrabruje i dramatično upozorava.

Od avgusta 2022. godine definicija muzeja koja podrazumeva minimum standarda i poimanja institucije na globalnom nivou glasi: „Muzej je ne-profitna, trajna institucija u službi društva koja se bavi istraživanjem, prikupljanjem, zaštitom, tumačenjem i izlaganjem materijalnog i nematerijalnog nasleđa. Otvoreni za javnost, pristupačni i inkluzivni muzeji neguju različitost i održivost. Muzeji rade i komuniciraju etički, profesionalno i uz učešće zajednica nudeći raznovrsne prilike za obrazovanje, uživanje, promišljanje i razmenu znanja.”

Razjasnimo neke pojmove prilično uprošćeno. Trajnost se zasniva se na konceptu trajnog čuvanja muzejske dokumentacije (kao i predmeta, naravno) koju je protivzakonito (u načelu) uništiti, menjati (u smislu falsifikovanja ili izmišljanja podataka), otuđivati i davati drugom na korišćenje, dok je ustanova koja je čuva pravno lice. Dokumentacija je jedan od osnovnih stubova muzejskog identiteta. Zajedno sa znanjem (informacijama) pohranjenim u njen primarni i sekundarni nivo, kao i sa predmetima, čini tezaurus, koji je neodvojivi deo društva. Kada govorimo o izrazu *u službi društva* – što sugerise gotovo utopijski model – muzej ne služi državi, političkoj partiji, centru moći, pa čak ni ideologiji – već društvima i njihovom razvoju. Pod razvojem se svakako podrazumeva razvoj demokratskih potencijala, prava i sloboda, koje dokazano vode ekonomskom i opštem društvenom napretku. Muzeji nisu samo *otvoreni za javnost(i)* – to se podrazumeva, već i omogućavaju pristup svima, ali i aktivno deluju na uključivanju svih društvenih zajednica i grupa, bez svesne favorizacije, tendencioznog zaborava ili društvene marginalizacije – rečju, svačija kolektivna priča treba i može postati deo muzejskog

(Veoma) zadovoljno idejom rada u muzeju je (8,1) 60% ispitanika, ali broj (veoma) nezadovoljnih prelazi ¼ ispitanika. Naše istraživanje je saglasno sa nalazima ICOM-INTERCOM-a. Bez obzira na konceptualno zadovoljstvo zbog rada u muzejskom okruženju, veliki broj naših stručnjaka vidi i ogromne probleme u konkretnom funkcionisanju ustanova u Srbiji. To su najpre nedostatak prostora i neadekvatni uslovi rada, ali i (ne)kvalitetno upravljanje i rukovođenje motivisano drugim razlozima a ne prosperitetom ustanove. Gotovo trećina muzeja (među kojima su i republički) nema kvalifikovanog muzejskog profesionalca na čelu, i što je još paradoksalnije, po Zakonu o kulturi, ne mora ni da ima – legislativom je obesmišljen sistem kompetencija. Ima, nažalost, i tragičnijih slučajeva od nekompetentnosti – izrazitog nepotizma, dokazanog zlostavljanja na radu.

narativa dok ne krši prava i slobode drugih. Da li je muzej onda u poziciji da provocira? Svakako, da... Ali je i u poziciji da bude moderator sa ciljem društvene kohezije. O *različitosti* koju muzeji neguju, a ne tek samo prikazuju (stidljivo) teško je govoriti u društvu koje je prilično netolerantno a uz to i dramatično podeljeno. *Održivost*, kako mnogi na Generalnoj konferenciji ICOM-a u Pragu rekoše, jeste takozvani kontejner termin – održivost se odnosi

¹ <https://intercom.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/62/2022/04/INTERCOM-Museum-Watch.pdf>

Tim Nacionalnog komiteta ICOM-a Srbije na Generalnoj konferenciji ICOM-a u Pragu

na klimatske promene, zaštitu životne sredine (ekološka pitanja i modele očuvanja prirodnog diversiteta), ali i na cirkularne modele poslovanja, modele deljenog upravljanja i odgovornosti, negovanja ljudskih resursa, znanja, veština... Muzeji nude različite prilike (u originalu *offering experiences*) kako bi potpomogli sistem obrazovanja i unapredili kvalitet dokolice, ali i omogućili razvoj, i po vertikali i po horizontali, društvene svesti. Naravno, svaki novi termin predstavlja osnovu za debatu, kao i za iznalaženje inovativnih rešenja u praksi.

O učešću najveće do sada delegacije stručnjaka iz Srbije i njihovom doprinosu vidljivosti Srbije i njenih muzejskih ustanova na Generalnoj konferenciji ICOM-a u Pragu bilo je reči u Izveštaju na zvaničnom sajtu NK ICOM-a Srbije i verovatno će

se o tome još diskutovati na skupštinama Nacionalnog komiteta. Jedan od najvažnijih rezultata je i organizacija međunarodnog komiteta DEMHIST, zahvaljujući upravo angažovanju Milje Stijović iz Jugoslovenske kinoteke.

Dešavanja u Pragu su pokazala da nije lako biti muzej u XXI veku. Čini se još teže njime upravljati. U Srbiji jednako kao i u ostatku jugoistočne i istočne Evrope, barem po rezultatima *Projekta za upravljanja rukovođenjem "Museum Watch" (Museum Watch Governance Management Project)*¹ koji je sproveo Međunarodni komitet za rukovođenje muzejima (ICOM-INTERCOM). Nešto drugo pak obeležava godinu za nama – NK ICOM-a Srbije sproveo je istraživanje *Muzeji i muzejski stručnjaci u aktuelnom okruženju*, upitnik na koji

je odgovorilo preko 160 muzejskih uposlenika, što svakako predstavlja uzoran procenat za analizu. Preliminarno tumačenje i ohrabruje i dramatično upozorava. Opšta mesta su: rodna zastupljenost u muzejskim ustanovama je dvotrećinski na strani žena, ali prosečna starosna struktura ukazuje na sve starije kolektive (45+), kao i na sve veću brojku u dužini prosečnog radnog veka (oko 20 godina radnog staža). Prosečan nivo obrazovanja je VII2+, što je i preduslov za sticanje muzejskih zvanja po aktuelnom Zakonu o muzejskoj delatnosti. (Veoma) zadovoljno idejom rada u muzeju je (8,1) 60% ispitanika, ali broj (veoma) nezadovoljnih prelazi ¼ ispitanika. Naše istraživanje je saglasno sa nalazima ICOM-INTERCOM-a. Bez obzira na konceptualno zadovoljstvo zbog rada u muzejskom okruženju, veliki broj naših stručnjaka vidi i ogromne probleme u konkretnom funkcionisanju ustanova u Srbiji. To su najpre nedostatak prostora i neadekvatni uslovi rada, ali i (ne)kvalitetno upravljanje i rukovođenje motivisano drugim razlozima a ne prosperitetom ustanove. Gotovo trećina muzeja (među kojima su i republički) nema kvalifikovanog muzejskog profesionalca na čelu, i što je još paradoksalnije, po Zakonu o kulturi, ne mora ni da ima – legislativom je obesmišljen sistem kompetencija. Ima, nažalost, i tragičnijih slučajeva od nekompetentnosti – izrazitog nepotizma, dokazanog zlostavljanja na radu.

Stoga je nacionalna stručna grupa INTERCOM-a veoma važna – ne samo u smislu okupljanja muzejskih direktora na jednom mestu, podizanja svesti o značaju i važnosti kompetentnog upravljanja, već i zbog razvijanja sistema vertikalne hijerarhije ustanova, razložnog povezivanja upravljačkih struktura, te razmene znanja i iskustava.

Istraživanje je (preliminarno) pokazalo i da su unapređenja u trogodišnjem periodu vidljiva u kvalitetu Časopisa i transformaciji Nagrade

Nacionalnog komiteta u otvoreniji i dinamičniji proces, kao i u pokretanju stručne grupe: ICOM-a Srbije: Staklo, sa svojim izvanrednim povezivanjem na nacionalnom nivou, međunarodnim aktivnostima, kao i predstavljanjem u Pragu. S druge strane, koordinacija manifestacije *Muzeji za 10* nailazi na ozbiljne kritike velikog broja anketiranih u istraživanju, a one se najčešće odnose na formu manifestacije, dužinu trajanja, nejasne ciljeve, modele upravljanja.

Dakle, ICOMPrag22 i istraživanje „U aktuelnom okruženju” predstavljaju dva odlična prolazna vremena koja sugerišu moguće pravce kretanja Nacionalnog komiteta. Kako ćemo se prema tim pravcima odrediti zajednička je odluka – NK ICOM-a Srbije ne može biti dramatično drugačiji od muzejske scene Srbije. A tu scenu, ne zaboravimo, ne čine muzeji, već ljudi. ♡

MOĆ UŽIVANJA U VREMENU ČUDLJIVOM

Piše
JELENA MARKOVIĆ

Ovogodišnja konferencija ICOM CECA Europe ugostila je, u periodu 6. do 9. oktobra u muzeju Mosgard (Moesgaard), u gradu Orhusu u Danskoj, više od devedeset učesnika i panelista iz celog sveta. Tema u fokusu ovog događaja bila je „Moć uživanja u okviru muzejskih programa – Kako poboljšati blagostanje, socijalnu interakciju i pozitivna iskustva u našim muzejima“.

Uživanje, kao nova reč u okviru ICOM-ove definicije muzeja, zavredelo je pažnju muzejskih edukatora kao osećanje koje omogućava ne samo uspešno učenje već i uslovljava lakše uključivanje posetilaca u muzejske programe. U toku dva dana konferencije učesnici su imali prilike da prisustvuju brojnim panelima i radionicama koje su za cilj imale da promovišu dijalog između kolega kako bi podstakle dalje širenje i razmenu primera dobre prakse i ideja, načina za prevazilaženje problema, kao i da pruže nove uvide nastale istraživanjem teme u fokusu.

Jedini učesnik i panelista iz Srbije, istoričar umetnosti, Jelena Marković, prvog dana konferencije, u okviru panela *Angažovanje publike i terenski rad*, odgovorila je na temu moći uživanja svojom prezentacijom „Dođi na kafu, priča o zgodnim nezgodama“, kojom je predstavila radionicu održanu u maju 2019. u Narodnom muzeju Kraljevo.

Muzej domaćin CECA Europe konferencije bio je impresivni muzej Mosgard (Moesgaard). Smešten izvan oboda grada, okružen šumom u blizini obale koja Kategat vezuje sa Severnim i Baltičkim morem, muzej se okomito izdiže iznad istorijskog pejzaža organski srastao sa njim, blago remeteći ritam tog podneblja. Monumentalno zdanje, inspirisano arheološkim iskopavanjima, projektovano je za potrebe pohranjivanja Arheološke i Etnološke zbirke i otvoreno je 2014. godine. Sam ulazak u muzej podseća više na susret sa modernim naučno-istraživački centrom. U prostranom atrijumu, sem muzejske prodavnice, ništa ne ukazuje na izobilje kojim ovaj muzej raspolaže. Uzbudljivu stalnu postavku posetioci otkrivaju tek silaskom u Arheološku zbirku ili penjanjem u Etnološku nizom stepenika. Iza masivnih zatamljenih ulaznih vrata krije se vanserijski dizajnirana postavka. Prigušeno osvetljenje, zvuci, animacije, pod koji se ugiba pod nogama ne bi li simulirao močvarno tlo, mnoštvo interaktivnih tabli, sve je podređeno pričanju priče kroz buđenje čula i, nesumnjivo, radoznalosti. Nameće se pitanje u kojoj meri, pored ovako vešto i uspešno izvedene postavke, postoji potreba, ali i interesovanje, za dodatnim edukativnim programima? Odgovor na ovo pitanje se krije u samom izboru Mosgarda kao muzeja domaćina.

Naime, Venke Maderbajer (Wencke Maderbacher), koordinator ovogodišnje konferencije, ujedno i šef Odeljenja za edukaciju i kulturnu interakciju Mosgarda (Moesgaard), ukazala je na praksu

muzeja da se bezrezervno oslanja na tematske programe i vođenja. Uprkos neospornoj privlačnosti tehnoloških dostignuća, ono što najviše inspiriše posetioce na participaciju i ponovni povratak u muzej jeste kontakt sa vodičem pripovedačem, medijatorom, facilitatorom, ali i raznovrsnost brižljivo planiranih edukativnih programa. A taj ponovni povratak u muzej neretko je izazvan osećanjem ugodnosti koji se javlja u toku ili posle posete muzeju.

Uživanje u muzeju i muzejskim programima nije tema strana muzejskim pedagogima. Dugoočekivana nova definicija muzeja, koja uključuje i termin uživanje, dala je edukatorima potvrdu onoga čime su se i inače bavili dugi niz godina: kako da pored plasiranja informacija izazovu ovu emociju kod posetilaca tokom ili posle posete muzeju. Polazeći od pretpostavke da poseta muzeju pripada sferi dokolice, posetioци očekuju da tokom svog obilaska dožive prijetnost ili radost, te zadovoljstvo postaje moćan motivator kada se govori o odlasku u muzej ali i ponovnom povratku u njega.

Program konferencije je bio bogat i raznolik tokom oba dana. Ponuđeno je mnoštvo panela, projekata za obuku trenera i radionica, u kojima se kao lajtmotiv izdvojila narastajuća uloga vodiča u stvaranju atmosfere uživanja. Dalo se primetiti da edukatori napuštaju rigidni sistem u kome je vodič postavljen kao jedini prenter podataka i samim tim otvaraju prostor za dijalog sa posetioциma. Time omogućuju ne samo transfer znanja, građenje prijateljskog odnosa, već i stvaranje poverenja koje je neophodno za opstanak relevantnosti muzeja.

Zanimljivim su se pokazali novi metodi interpretacije nasleđa, pre svega radionica *Imaginarni predmeti* Aleksandre Vudal (Alexandra Woodall) sa Univerziteta u Šefildu, koja je otišla korak dalje i uvela pristup u kome nasumičan predmet postaje vodič kroz izložbu, a muzejskog vodiča ograničila na poziciju medijatora, dajući tako posetioциu delimičnu kontrolu nad svojim iskustvom i slobodu interpretacije izložbe koju posećuje.

Naravno pored pomena uživanja, edukatori su se osvrnuli na većitu nedoumicu da li je zabavi zaista mesto u muzeju? Sa dozom opreza, ipak su se složili da jeste, ali samo dok oni nisu jedini koji se zabavljaju.

Blagostanje muzejskih radnika i sprečavanje

sindroma pregorevanja izdvojili su se kao neočekivane teme, posebno zbog predubedenja da su evropski zakoni o radu blagonakloniji prema radnicima od zakona u Srbiji. Uistinu i jesu, ali ono što trenutno pogađa zapadnoevropske muzeje je nedovoljan broj zaposlenih koji pokriva niz obaveza izvan onih koje su im propisane radnim mestom. Za sada ovi muzeji pokušavaju da reše problem nedostatka zaposlenih kroz volonterske programe za sve uzraste i ugovore o povremenom i privremenom radu kada god je to moguće.

Treći dan konferencije je bio rezervisan za ekskurzije. Učesnici su tada imali prilike da po sopstvenom izboru posete dva muzeja u Orhusu, gde su se susreli sa kolegama iz departmana za edukaciju i rad sa publikom koji su pripremili prezentacije svojih programa i bili tu da podele iskustva i osvrnu se na trenutne izazove. Lea Pedersen (Lea Pedersen), edukatorica za decu i mlade, podelila je sa učesnicima CECA konferencije načine na koji Prirodnjački muzej u Orhusu razvija i uspešno primenjuje TikTok strategiju i tako postiže izuzetno visok nivo interesovanja mladih u Danskoj za muzejske programe. Pernila Albreht (Pernille Albrecht), šef Odeljenja za edukaciju, Muzeja roda, kulturno-istorijskog muzeja koji se bavi pitanjima roda i ravnopravnosti, upozнала je učesnike sa osam principa učenja koje ovaj muzej koristi u svojim edukativnim programima.

Uprkos toplom početku oktobra, povoljnim vremenskim uslovima i inspirativnoj temi konferencije, priče o gasnoj krizi i narastajućoj inflaciji se nisu dale zaobići. Ono što budi nadu jeste da su ti neformalni razgovori služili kao grupna metoda za pronalaženje novih ideja i prevazilaženje mogućih problema. Naposletku, čini se da je ova konferencija poslužila kao vetar u leđa edukatorima i poziv na prijetmu muzejima da, u ovom varljivom vremenu, istraju u svojoj misiji, uživaju i ponude uživanje na tom putu, bez zadržke. ♣

Više o programu održane konferencije možete naći na linku: <https://www.moesgaardmuseum.dk/besoeg-os/for-skoler/icom-ceca-conference/program-ceca-europe-conference-moesgaard-museum-enjoyment/>

PROJEKAT STAKLO: Umrežavanje, zaštita, prezentacija

Piše
BILJANA CRVENKOVIĆ

Stručna grupa za staklo pri NK ICOM-a Srbije, koja je okupila brojne stručnjake iz cele zemlje, formirana je 2021. godine, a jedan od prvih koraka bilo je umrežavanje. Grupa deluje kao platforma koja podržava različite vrste aktivnosti, a među prve spadaju one posvećene obeležavanju Međunarodne godine stakla 2022, koju su proglasile Ujedinjene nacije. Inicijatori za pokretanje Stručne grupe bili su kustosi i konzervatori Muzeja primenjene umetnosti i Muzeja nauke i tehnike, kao matičnih institucija za, s jedne strane, primenjenu umetnost, a s druge, industrijsko nasleđe stakla. Glavni ciljevi Stručne grupe za staklo NK ICOM-a Srbije su afirmacija i multidisciplinarni pristup u očuvanju i dostupnosti arheološkog i industrijskog nasleđa i umetnosti stakla, kao i umrežavanje stručnjaka i institucija na tom polju.

U Srbiji od 2012. godine industrijska proizvodnja oblikovanog stakla gotovo da ne postoji. Istovremeno, staklo kao medijum veoma se slabo primenjuje u umetničkim produkcijama. Sporadični primeri tradicionalne proizvodnje umetnički oblikovanog stakla nestaju što se dovodi u vezu i sa razvojem proizvodnje i sa smanjenim interesovanja današnjeg čoveka za tu vrstu materijala uopšte. S druge strane, istraživanja ukazuju na brojne uzroke nedovoljne posvećenosti nasleđu od stakla, njegovom korišćenju i dostupnosti muzejskih zbirki publici. Opšti trend nestajanja tradicionalnih evropskih industrija oblikovanog upotrebno i luksuznog stakla i snažne aktivnosti u pokušajima da se održe umetnički zanati svakako utiču na pitanje očuvanja nematerijalne i materijalne kulturne baštine i kod nas. Čini se da uzrok *fragilnosti* muzejskih zbirki stakla nije samo u materijalu i nedostatku stručnjaka, već pre svega leži u odnosu društva prema toj vrsti nasleđa. Složenost javnih kolekcija stakla u našoj zemlji, osim kritičkog promišljanja, kontekstualizacije i muzealizacije, nužno podrazumeva i uključenje raznorodnih disciplina u rešavanju mnogih problema zaštite. Svi ti problemi pokrenuli su kustose i konzervatore u pokušaju da kroz organizovanje i umrežavanje nađu odgovore na mnoga pitanja i da pronađu načine da svoje zbirke približe publici i lokalnoj zajednici. Vođeni tom idejom, 2021. godine formirali smo Stručnu grupu za staklo pri NK ICOM-a Srbije, koja je okupila brojne stručnjake iz cele zemlje. Jedan od prvih koraka bilo je umrežavanje. Stručna grupa za staklo NK ICOM-a Srbije deluje kao platforma koja podržava različite vrste aktivnosti. Prve aktivnosti bile su posvećene obeležavanju Međunarodne godine stakla 2022, koju su proglasile Ujedinjene nacije. Inicijatori za pokretanje te grupe bili su kustosi i konzervatori Muzeja primenjene umetnosti i Muzeja nauke i tehnike, kao matičnih institucija

Izložba *Na staklenom putu*, Muzej nauke i tehnike u Beogradu

za, s jedne strane, primenjenu umetnost, a s druge, industrijsko nasleđe stakla. Kroz različite vidove komunikacije stručnjaci razmenjuju ideje, iskustva, realizuju saradnje i postavljaju pitanja. Ministarstvo kulture prepoznalo je aktivnosti i podržalo rad Stručne grupe kroz projekte koji su osim formiranja web-platforme <https://staklosrbija.rs/> značili i podršku osmišljenim projektima zaštite i prezentacije te vrste nasleđa u Međunarodnoj godini stakla. (sl.1–3) Time je još jače podstaknuta međuinstitucionalna, ali i međunarodna saradnja na polju digitalizacije muzejskih zbirki stakla, umetničkih i multidisciplinarnih projekata, izložbi, radionica, zaštite itd.

Strateški, jedan od najvažnijih pravaca delovanja ove grupe usmeren je ka lokalnim sredinama gde je nekada postojala proizvodnja stakla, u cilju pokretanja pitanja zaštite industrijskog nasleđa ove vrste. Fabrike stakla u Prokuplju, Zaječaru, Pančevu, Alibunar, više ne postoje, dok je Srpska fabrika stakla u Praraćinu sada već u vlasništvu *Steklarne Hrastnik* i nije izvesno da li će novi vlasnik biti otvoren i zainteresovan za programe očuvanja baštine. U tom

procesu čini se da je ključno povezivanje lokalnih, regionalnih i matičnih muzeja, kako bi kroz zajedničko delovanje pokušali da utiču na svest o neophodnosti zaštite nasleđa staklarstva. Nedovoljna povezanost muzeja i lokalnih zajednica, isto kao i lična i emotivna povezanost sa industrijskim kompleksima u kojima se razvijala proizvodnja, i mnogobrojni drugi faktori na različite načine otežavaju procese zaštite: fabrike se posmatraju sa nostalgijom kao mesta u kojima je potrebno ponovo pokrenuti proizvodnju. Brojni problemi vlasništva, različita očekivanja sredine ali i pitanja materijalne vrednosti i ekonomske isplativosti sistema zaštite prate ova pitanja. Čini se da bi aktivnosti na osmišljavanju programa i stalna komunikacija sa lokalnom zajednicom koji uključuju sve aktere možda mogli pomoći. U tim projektima, veoma je važna uloga struke, odnosno zaštite, u protivnom svi ti projekti bi imali efemerni karakter.

Drugo polje delovanja odnosi se na povezivanje sa umetnicima i zanatlijama koji se bave staklom. U tom smislu animirali smo profesore sa

Fabrika *Kristal* Zaječar, 2021. godine

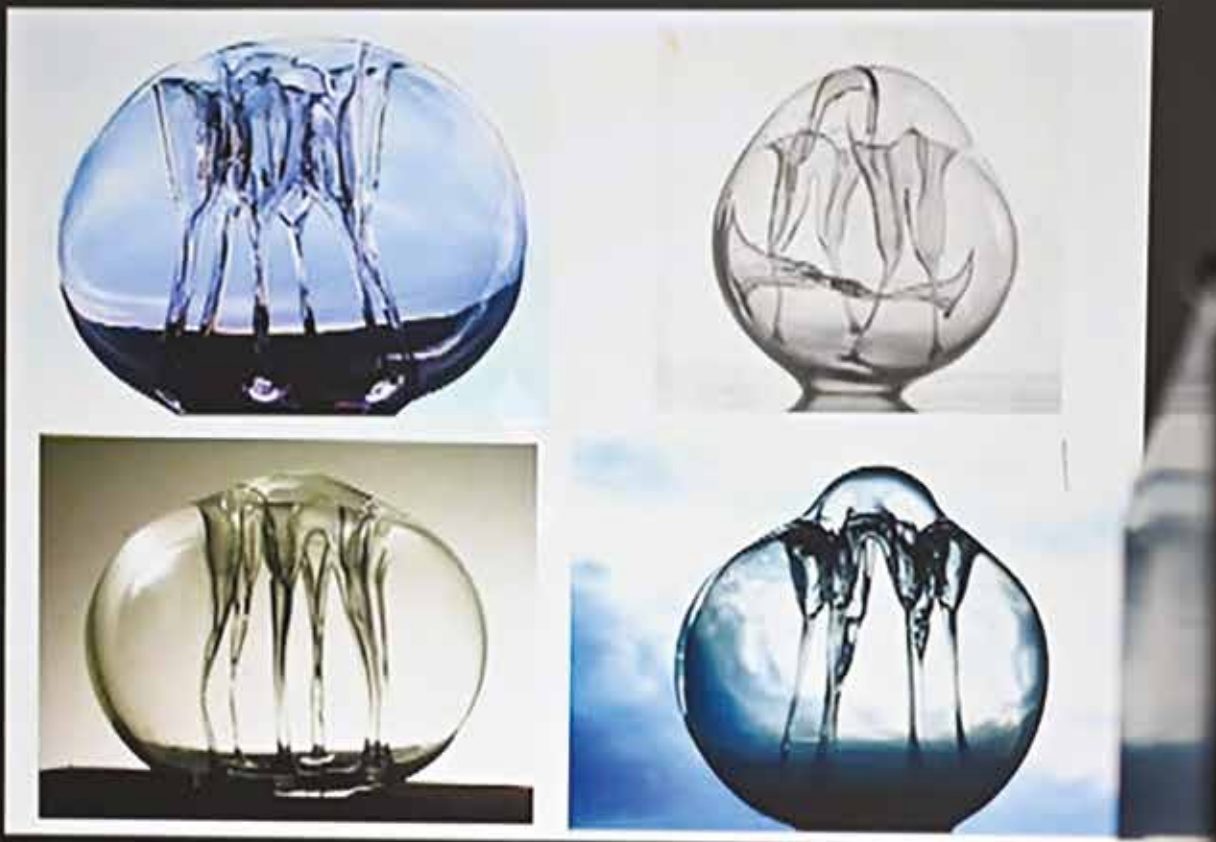
Fabrika *9. oktobar* Prokuplje, 2021. godine

umetničkih fakulteta, kao i umetnike koji se bave savremenijim izrazima u staklu kao medijumu da se uključe kroz različite aktivnosti. Kroz radionice i osmišljene programe cilj nam je da privučemo pažnju mladih umetnika i dizajnera. Jedan od pokušaja animiranja i mobilizacije mladih je kroz izložbe inostranih savremenih umetnika, pri čemu je povezivanje sa koordinatorima Međunarodne godine stakla od velikog značaja. Ta konekcija je urodila saradnjom sa Kulturnim forumom Mađarske u Beogradu – Hungarikumom i fondacijom Bohuš-Lugoši iz Budimpešte. Na taj način pokušavamo da omogućimo formiranje mladih umetnika u staklu korišćenjem stipendija Hungarikuma za obrazovanje u Mađarskoj.

Iz toga proizlazi i treći pravac delovanja koji se odnosi na edukaciju preko programa međunarodne saradnje u smislu gostovanja inostranih umetnika, stručnjaka i konzervatora, gde se očekuje veći broj umetničkih radionica i diskusija na temu umetnosti i zaštite stakla, koje bi povezale muzeje i univerzitete sa širom zajednicom.

Zaštita nematerijalnog kulturnog nasleđa je od posebnog značaja i predstavlja važan segment za očuvanje onih tradicionalnih tehnika i zanata koji nestaju. Osim strategije uključivanja u nacionalni registar nematerijalnog kulturnog nasleđa, važan segment je povezivanje malih ateljea sa savremenim dizajnerima kroz saradnju stručnjaka i muzeja sa civilnim sektorom. U tom smislu planirana je saradnja sa kreativnim centrima (creative hub) a njihovo povezivanje sa ateljeima koji se bave tradicionalnim tehnikama ukrašavanja i oblikovanja stakla predstavlja mali iskorak u muzeološkoj praksi.

Uključivanje u međunarodne projekte ima veliki značaj u razmeni iskustva i promociji nasleđa. Savremeni modeli komunikacija omogućavaju lakšu dostupnost sadržaja. Jedan od važnih projekata predstavlja jedinstvenu digitalnu centralnoevropsku platformu koja ima za cilj afirmaciju umetnosti i nasleđa stakla centralne Evrope. U saradnji sa koordinatorima i kolegama iz Mađarske i uz podršku Ministarstva kulture, zatim Međunarodnog komiteta za IYOG 2022, Međunarodnog komiteta za zbirke

stakla ICOM GLASS i NK ICOM-a, plan je da se realizuje digitalizacija najznačajnijih ostvarenja od stakla u Srbiji. U protekloj godini digitalizovano je preko 200 najznačajnijih istorijskih predmeta iz muzejskih i reprezentativnih objekata RS. U tom smislu je bila izuzetno važna saradnje sa kreativnim sektorom za digitalizaciju i civilnim i vladinim sektorom. U narednom periodu sledi druga faza digitalizacije u kojoj će biti digitalizovani predmeti savremenog stvaralaštva iz muzejskih zbirki i umetnička ostvarenja savremenih umetnika. Plan je da se svi predmeti od stakla nađu u velikom centralno-evropskom virtuelnom muzeju preko kojeg će biti dostupni podaci o ovoj vrsti našeg kulturnog nasleđa i umetnosti.

Tokom ove godine, Međunarodne godine stakla, kada nam sve deluje kao da je „na staklenim nogama”, realizovane su brojne aktivnosti. Kako se bliži kraj godine, sve je više događaja, akcija. Međutim ima i onih koji su ostali u planu za sledeću godinu. Nije nam bio cilj da Stručna grupa za staklo NK

ICOM-a Srbije bude aktivna samo ove godine. Cilj je bio da ovu godinu iskoristimo za iniciranje i pokretanje ideja koje će uroditi ozbiljnim i strateški promišljenim projektima čija nas realizacija čeka u narednom periodu. Bez saradnje i zajedničkog delovanja neće biti moguća realizacija tih planova. Ova godina nam je pokazala da u povezivanju, saradnji i zajedničkom radu stručnjaka leži i snaga naših muzeja u očuvanju industrijskog, arheološkog i umetničkog stakla. ♣

STAKLO U FOKUSU

Od digitalizacije do digitalne prezentacije

Piše
ALEKSANDAR STAMENKOVIĆ

Za kompaniju JUSTSTART rad na projektima u oblasti digitalizacije i inovacija u kulturi nije novina, budući da kompanija okuplja tim međunarodnih eksperata i pridruženih kompanija, kao i da ima portfolijo koji čini više od 30 projekata u oblasti kulture, ali digitalizacija predmeta od stakla svakako jeste. Zbog toga je JustStart, prepoznajući nacionalni značaj i važnost predstavljanja najvažnijih predmeta i zbirke stakla u Srbiji tokom Međunarodne godine stakla, razvio partnerstvo i saradnju sa Muzejom primenjene umetnosti u Beograd, a sve sa ciljem da se digitalizacijom i digitalnom prezentacijom zainteresovanoj stručnoj i široj javnosti predstave najznačajnije zbirke stakla u Srbiji i omogući uvid u njih, kao i da se doprinese nacionalnoj prezentaciji i afirmaciji staklarstva tokom i nakon Međunarodne godine stakla.

Ovoj inicijativi se naknadno pridružio i Nacionalni komitet ICOM-a Srbije, a podršku za realizaciju aktivnosti su pružili Međunarodni savet za Međunarodnu godinu stakla 2022. i Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije.

Osnovna ideja projekta STAKLO U FOKUSU jeste digitalizacija i digitalna prezentacija predmeta od stakla najznačajnijih umetnika Srbije i Balkana XX veka i zbirki stakla srpskih i jugoslovenskih industrijskih i zanatskih artefakata XIX i XX veka koje se čuvaju u muzejima širom Srbije i nisu dostupne – predstavljene javnosti.

DIGITALIZACIJA / Pristup digitalizaciji u ovom projektu je zaista važan jer od digitalizovanog sadržaja zavise sve dalje aktivnosti. Razmatrajući različite pristupe u digitalizaciji, kompleksnost stakla kao materijala za digitalizaciju – zbog refleksija i transparentnosti, vremenski okvir i resurse dostupne za realizaciju, kao odgovarajući pristupi izabrani su fotografisanje, video-zapis – animacija, kao i dosta zahtevnija digitalna rekonstrukcija – kreiranje prikaza predmeta od stakla pomoću digitalnih alata.

Digitalnu rekonstrukciju, odnosno kreiranje digitalnog prikaza predmeta je najlakše objasniti kroz primer digitalizacije pehara-čase iz zbirke Muzeja primenjene umetnosti. Ovaj pristup digitalizaciji je dosta skuplji, zahteva izuzetne veštine umetnika koji radi na izradi predmeta i reference dostupnih predmeta, posebno kod onih predmeta gde ne postoji verodostojan prikaz ili nedostaje deo predmeta. U prvoj godini realizacije projekta digitalizovano je 200 predmeta iz zbirke Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu, Istorijskog muzeja Srbije, Muzeja grada Beograda, Muzeja u Smederevu, kao i predmeta iz zbirke Dvorskog kompleksa na Dedinju i Uprave za zajedničke poslove Vlade Republike Srbije.

DIGITALNA PREZENTACIJA / U početnoj fazi, digitalna prezentacija se zasniva na izradi internet prezentacije koja će omogućiti prikazivanje predmeta od stakla kroz posebne izložbe ili kolekcije sa pratećim podacima o svakom predmetu na srpskom i engleskom jeziku. Izložbe u ovom slučaju predstavljaju tematske prikaze predmeta od stakla iz jedne ili više ustanova, dok kolekcije prezentuju celu zbirku stakla iz jedne ustanove.

Fotografija predmeta

Kao deo projekta, biće upotunjena i internet prezentacija Stručne grupe za staklo Nacionalnog komiteta ICOM-a Srbije – <https://staklosrbija.rs/> – kroz ažuriranje profila muzeja zastupljenih na ovom sajtu, što će omogućiti predstavljanje najznačajnijih predmeta od stakla koji se čuvaju u tim ustanovama. Svi profili ustanova biće povezani kroz interaktivnu mapu Srbije koja će publici omogućiti da svojim telefonom, skeniranjem jedinstvenih QR kodova, na jednostavan i zanimljiv način pristupi različitim zbirkama stakla predstavljenim u digitalnom obliku.

PLATFORMA KAO NAREDNI PROJEKAT / Projekat „Staklo u fokusu“ ni u jednom trenutku nije planiran kao jednogodišnja aktivnost, već teži da omogući digitalne alate i sadržaj koji će imati dugoročan uticaj na ovu oblast. Ideja digitalne platforme se nadovezuje na prethodne aktivnosti, a ima za cilj da kreira digitalni alat za ustanove koje čuvaju zbirke stakla sa mogućnošću jednostavnog kreiranja profila ustanove i objavljivanja zbirke stakla bilo gde na svetu, dok s druge strane, teži da omogući kustosima i zainteresovanoj stručnoj javnosti da na različite načine pretražuju sve predmete od stakla objavljene na platformi i da pruži mogućnost kreiranja virtuelnih izložbi stakla jednostavnim povezivanjem digitalnih artefakata koji su objavljeni na platformi.

PARTNERSTVO / Inicijativa Staklo u fokusu nije zamišljena kao projekat jedne ili više ustanova, već zagovara otvoreni pristup u kome su svi dobrodošli. To znači da su podaci i sadržaj kreirani kao otvoreni tako da svi mogu da ih koriste, što znači da se razvijaju partnerstva koja omogućavaju da sadržaj bude dostupan kroz različite kanale, doprinoseći tako afirmaciji staklarstva Srbije kako u zemlji, tako i širom sveta.

Prva saradnja, već na početku realizacije projekta, ostvorena je sa Bohuš-Lugoši fondacijom iz Mađarske, što će omogućiti da se predmeti od stakla iz Srbije nađu u Virtuelnom muzeju stakla koji ova fondacija razvija na međunarodnom nivou i kroz podršku Ikomove grupe za staklo (ICOM Glass).

Prikaz digitalne prezentacije projekta *Staklo u fokusu*

Na ovaj način, rezultatima projekta se upotpunjuje evropska i svetska mapa staklarstva, dajući Srbiji značajno mesto, ne samo tokom obeležavanja Međunarodne godine stakla, već i kasnije, što će u značajnoj meri doprineti prezentaciji staklarskih predmeta od nacionalnog značaja, razvoju publike i afirmaciji staklarstva Srbije. 🇷🇸

SPATIAL SPIRAL THAT INSPIRES –A NEW GLASS ART MUSEUM'S CONCEPT

By
ESZTER BOHUS

The focus of the United Nations INTERNATIONAL YEAR OF GLASS 2022 is to raise awareness of the technological, scientific and economic impact of glass as a MATERIAL - the translucent material that is the key raw material for most of the technological advances that fundamentally define our everyday lives. The INNOVATION of glass helps humanity to achieve a vision of a sustainable and just society in our globalising world. Glass is also ART, with a 3,500-year history that illustrates the history and evolution of humanity.

Glass is not in an easy situation. In fact, it never has been. Traditionally handed down from father to son, from master to apprentice, the tradition of knowledge and practice, which has lasted for more than three millennia, has been disrupted first by mass production, then by economic and historical events, wars and crises, varying from country to country. Some have survived, others have disappeared, and others have been revitalised and are once again flourishing. Because glass and glass art are like a phoenix bird: from time to time they can rise from the ashes and soar again. This requires the cooperation of committed individuals and institutions, foundations and governments.

The practical initiative of the *IYOG 2022 International Organising and Steering Committee* to organise the participating countries into *Regional Organizations (ROs)* has created an excellent opportunity and a chance to make regional professional contacts, to get to know each other and to plan short and long-term cooperations.

Biljana Crvenković, Senior Curator of the Museum of Applied Arts, met Eszter Bohus, Founder of the *Bohus-Lugossy Foundation*, the organizing partner of the Hungarian programmes, as a member of the ICOM Glass Museums, Art & History International Working Group.

The Bohus-Lugossy Foundation focuses on preserving traditional craft traditions, raising the profile and recognition of contemporary glass art, and building a glass innovation ecosystem through strategic planning in collaboration with educational institutions and industry.

In April 2021, the Foundation submitted a government proposal, in cooperation with the *Hungarian Academy of Arts*, to establish a glass art museum with a focus on Central and Eastern Europe and the Balkans, with a significant involvement of the Hungarian State, in Budapest or Veszprém.

The museum would provide a niche for the history and richness of glass art in this internationally under-represented region, trying to create a balance in a space dominated by the American and Western European glass art. *The Spatial Spiral - European Contemporary Glass Art Museum* is designed as a visitor centre, similar to the *Corning Museum*

The Bohus-Lugossy Foundation focuses on preserving traditional craft traditions, raising the profile and recognition of contemporary glass art, and building a glass innovation ecosystem through strategic planning in collaboration with educational institutions and industry. In April 2021, the Foundation submitted a government proposal, in cooperation with the HUNGARIAN ACADEMY OF ARTS, to establish a glass art museum with a focus on Central and Eastern Europe and the Balkans, with a significant involvement of the Hungarian State, in Budapest or Veszprém.

of Glass in New York, with a large workshop, education and outreach programmes, and small-scale artisanal production facilities. The proposal has received widespread and high level professional and governmental support from the arts, but the current political and economic circumstances do not yet allow the investment to proceed.

For these reasons, the Foundation has set itself the goal of building a virtual museum to serve as a digital collaboration platform for the glass professionals of *IYOG 2022*, which will be developed as a virtual museum in three phases.

The first stage is now complete and the content is being uploaded. Around 200 pieces of the glass collection of the Belgrade Museum of Applied Arts have been digitally processed thanks to the support of ICOM Serbia and *IYOG 2022*. These will soon be added to the virtual museum.

The establishment of a Serbian-Hungarian glass partnership in the framework of *IYOG 2022* has also opened up further promising medium and long-term cooperation opportunities between the two countries.

Biljana Crvenković initiated a dialogue with Klara Szentgyörgyi, director of the *Collegium Hungaricum in Belgrade*, to enable 10-15 Serbian stu-

dents per year to study glass science, glass working techniques and glass art in Hungary with the help of the *Stipendium Hungaricum* scholarship and the *Bohus-Lugossy Foundation*. The aim of the planned cooperation is to gradually re-establish glass art knowledge and education in Serbia, which could provide a platform for further regional cooperation. This is a slow building process.

The first step is to show people, especially young people who are choosing a career, the wonder of glass, and to make it visible and even accessible, not only for contemplation but also to actually experience it physically. The *Bohus-Lugossy Foundation* is planning to implement its *Mobile Hotshop programme* in several locations in Serbia during 2023, in cooperation with the Museum of Applied Arts and the Museum of Science and Technology in Belgrade.

Practical experience has shown that anyone who has seen a glass fusion, hot-glass working in their lifetime, will never forget the EXPERIENCE. The alchemic process, as the glass glows at 1200 degrees and the master draws from the hot liquid with a blowpipe, then "breathes life into it" with the air

coming out of his lungs, making it ready for further shaping, colouring, surface treatment, then immerses it in water, shapes it, puts it back in the fire, heats it again... and suddenly the shapeless mass becomes a miracle in glass! The creative process can be compared to a multi-actor stage choreography, in which the precision of the participants requires a meditative, "single-pointed" state of mind, since the material glowing at 1200 degrees is "not a toy", a wrong move can cause serious burns or the destruction of the object. The public and young people should be shown how glass is made, what can be made from it and with it, and what scientific and technological potential it has to offer. We must make this experience accessible to them, both visually and practically.

Some will be captivated by the science of the material, its shaping by chemical engineering and its infinite possibilities for innovation, others will be mesmerized by the skills of the craftsman, others drawn to the research or the collection of it. One thing is for sure: no one is left with a "cold feeling" after experiencing the Beauty of glass. Because glass is a MIRACLE. ♡

RAĐANJE STAKLARSTVA U SRBIJI

Staklo iz zbirki Zavičajnog muzeja u Jagodini

Piše

LJUBIŠA VASILJEVIĆ

Fotografije

ĐORĐE FILIPOVIĆ

Izložbom RAĐANJE STAKLARSTVA U SRBIJI: STAKLO IZ ZBIRKI ZAVIČAJNOG MUZEJA JAGODINA, autorki Jasmine Trajkov i Smiljane Dodić, ovaj muzej se pridružio obeležavanju Međunarodne godine stakla. Na izložbi je predstavljeno staklo iz Arheološke i Umetničke zbirke nastalo u periodu od kasne antike do sredine XX veka, sa posebnim naglaskom na staklarskoj industriji u Jagodini.

Važno je napomenuti da teritorija Grada Jagodine predstavlja kolevku proizvodnje i industrijalizacije stakla u obnovljenoj Srbiji. Naime, na ovom prostoru, negde između naselja Mišević i Belica, osnovana je, 1846. godine, prva staklana u obnovljenoj Srbiji.

Smiljana Dodić, u arheološkom delu izložbe, predočava razvoj i tehnike staklarstva kroz istoriju, počev od drevnog Egipta i Vavilona do postupaka koji se primenjuju u savremenoj Evropi. Autorka zaključuje da se osnovni principi proizvodnje stakla nisu promenili od recepture iz VII veka pre nove ere, zabeležene u biblioteci asirskog kralja Asurbanipala. U arheološkim zbirkama ja-

godinskog muzeja čuvaju se stakleni predmeti iz svih epoha. Nalazi svedoče o zanatskoj proizvodni stakla i trgovačkom prometu u antičkom i srednjovekovnom periodu.

Iz doba antike poseban značaj imaju nalazi staklenih posuda i prozorskih okana, otkriveni prilikom istraživanja brdskih lokaliteta u Bagrdanskom tesnacu i na obroncima Crnog vrha, kao i primerici kasnoantičkog nakita i toaletnih posuda – balsamarijuma iz naselja Horreum Margi.

Najveći broj srednjovekovnih eksponata, poput kandila, zdela i bočica od livenog stakla, okulusa, potiče sa sistematskih arheoloških istraživanja kompleksa Manastira Manasije. Primeri raznoboj-

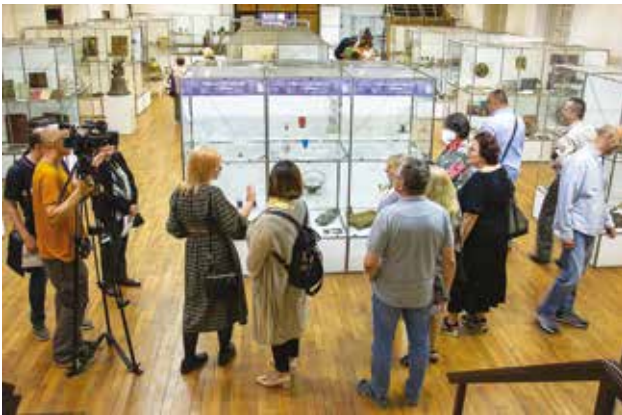

Izložba i katalog prate i proces oživljavanja srpske proizvodnje stakla, počev od 1879. godine, kada je dozvolu za gradnju nove fabrike u Jagodini dobio Julije Bozيتovac, Srbin iz Pešte i ugledan poslovni čovek.

Zapis o novoj fabrici ostavio je i Feliks Kanic. Zanimljiva priča o radu ove fabrike, koja uključuje i promene vlasništva i lokacija, prati se do 1907. godine, kada se proizvodnja stakla premešta u Paraćin i nastaje Srpska fabrika stakla A. D.

nog prozorskog stakla svedoče o trgovinskoj razmeni sa Venecijom i Dubrovnikom. U okviru zbirke čuvaju se i brojni komadi srednjovekovnog nakita od stakla. Najzastupljenije su narukvice od staklene paste datovane od XII veka, pa sve do nalaza iz turskog perioda, koji ukazuju na orijentalno poreklo ovih predmeta.

Jasmina Trajkov se pobrinula za deo izložbe posvećen staklu XIX i XX veka iz zbirke Umetničkog odeljenja. Pri deo posvećen je osnivanju i radu jagodinskih staklara. Već je navedeno da je industrijska proizvodnja stakla u Srbiji otpočela nadomak Jagodine, u fabrici koju je osnovao Avram Petronijević, istaknuta ličnost svoje epohe. Iako je fabrika predstavljala veliki iskorak u okviru industrijskog razvoja tadašnje Srbije, nije uspela da se održi na tržištu i prestala je sa radom posle nekoliko godina. Opstanku fabrike nisu pomogle ni intervencije države, koja je pokušala da spreči neminovno. Terenskim istraživanjima otkriveni su stakleni ulomci, staklene mase i delova zidane peći, pronađeni u

ataru sela Miševića i predstavljaju jedine predmete koji se sa sigurnošću mogu neposredno povezati sa staklarom Avrama Petronijevića.

Izložba i katalog prate i proces oživljavanja srpske proizvodnje stakla, počev od 1879. godine, kada je dozvolu za gradnju nove fabrike u Jagodini dobio Julije Bozitolovac, Srbin iz Pešte i ugledan poslovni čovek. Zapis o novoj fabrici ostavio je i Feliks Kanic. Zanimljiva priča o radu ove fabrike, koja uključuje i promene vlasništva i lokacija, prati se do 1907. godine, kada se proizvodnja stakla premešta u Paraćin i nastaje Srpska fabrika stakla A. D.

U Umetničkoj zbirci među predmetima od stakla čuvaju se eksponati koji su korišćeni u jagodinskim kućama od kraja XIX do sredine XX veka, kao i različita ambalaža, među kojom se nalaze boce za pivo iz jagodinske pivare i apotekarske boce iz apoteka u Jagodini i Svilajncu, kao i staklo korišćeno u lokalnim ugostiteljskim objektima. Najznačajniji predmeti svakako su oni izrađeni u staklari Nacka Jankovića, koji je fabriku otkupio od Julija Bozitolov-

ca. Veliki deo Zbirke čini uvozno staklo, uglavnom austrougarsko, kao i predmeti proizvedeni u Srpskoj fabrici stakla u Paraćinu.

Izložba predstavlja odličan pregled istorijata staklarstva u jagodinskom kraju, koji ima širi nacionalni značaj za ovu granu industrije i prati je obimni studijski katalog. Autor fotografije i dizajna je Đorđe Filipović, a izložba je priređena u okviru manifestacije *Muzeji za 10.* ♣

STAKLENA VITRINA MESECA

Projekat Narodnog muzeja Zrenjanin

Piše
DEJAN VORGIĆ

Narodni muzej Zrenjanin se aktivno uključio u obeležavanje Međunarodne godine stakla (IYOG2022) pre svega kroz angažman u Stručnoj grupi za staklo Nacionalnog komiteta ICOM-a Srbije, ali i kroz široku među institucionalnu saradnju i privatne inicijative. Aktivnosti su usmerene ka saradnji i razmeni informacija sa stručnjacima u okviru same grupe, ali i onima van nje, koordiniranju aktivnosti, podizanju kvaliteta prezentacije rada stručne grupe na internetu i drugo. Centralni događaj u Godini stakla bila je izložba ČEŠKO PRESOVANO STAKLO U OGLEDALU (16. septembar – 19. novembar) sa pratećim programima u vidu stručnih vođenja, predavanja, radionica za decu i odrasle i aneksom izložbe. Drugi projekat, ne manje važan, jeste

STAKLENA VITRINA MESECA.

Staklena vitrina meseca:
Višeslojno (iberfang) staklo

Sve ove aktivnosti dovele su i do konkretnih rezultata, kao što je održavanje predavanja u Muzeju Vojvodine u Novom Sadu tokom manifestacije *Muzeji za 10* i učešće na predstojećoj konferenciji o vitražima u Gradskom muzeju u Subotici. S druge strane, Narodni muzej Zrenjanin je Međunarodnu godinu stakla obeležio i u vidu dve značajne programske aktivnosti koje se pre svega odnose na izlagačku delatnost. Centralni događaj u Godini stakla bila je izložba *Češko presovano staklo u ogledalu* (16. septembar – 19. novembar) sa pratećim programima u vidu stručnih vođenja, predavanja, radionica za decu i odrasle i aneksom izložbe. Drugi projekat, ne manje važan, jeste *Staklena vitrina meseca*.

Vitrina je jedan od najvažnijih komada muzejskog mobilijara, sa najmanje jednom staklenom

stranom. Namenjena je izlaganju i čuvanju manjih i vrednijih muzejskih predmeta. Koncept *Vitrine meseca*, kao logičan i složeniji naslednik *Ekspozata meseca*, proteklih godina je bio izuzetno zastupljen i popularan u Sloveniji. Zabeležen je u Narodnom muzeju Slovenije, Pokrajinskom muzeju Kopra, Muzeju Laško, Gorenjskom muzeju Kranj, a primenjen je i na Arheološkom odeljenju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani. Prema rečima slovenačkih muzeologa, ovim novim muzeološkim pristupom se mogu najavljivati buduće izložbe većeg obima i prezentovati aktuelni događaji, kao što je slučaj sa izlaganjem arheoloških nalaza u hodu, a mogu se predstaviti i manje zbirke,

Do sada su hronološki realizovane sledeće postavke: Murano staklo, Višeslojno (iberfang) staklo, Britansko staklo, Banjske čaše, Alibunarsko staklo, Gravirano staklo, Jagodinsko staklo, Uran staklo i Vitraž staklo. Staklena vitrina meseca je dosad predstavila više od 50 eksponata, što je u proseku nešto više od pet predmeta mesečno. Najveći deo pripada zbirkama Narodnog muzeja Zrenjanin, a nešto manje od pola pripada privatnim kolekcijama. Blizu polovine izloženih predmeta do sada nije nikada izlagano na tematskim izložbama.

Staklena vitrina meseca: Vitraž staklo

tumačiti razni jubileji i dr. Interesovanje javnosti za ovaj tip izložbe kamernog tipa i danas ne opada iako se na prostoru Slovenije realizuje već više od deset godina.¹

Projekat *Staklena vitrina meseca* Narodnog muzeja Zrenjanin traje u vremenskom rasponu od 15. marta 2022. do 15. januara 2023. godine i predstavlja ciklus od deset kamernih tematskih postavki koje se realizuju u okviru centralne prostorije (Plave sobe) stalne postavke Zbirke primenjene umetnosti Umetničkog odeljenja. Svakog petnaestog u mesecu sadržaj vitrine se menja, čime se dobija na dinamici prezentacije eksponata vezanih prvenstveno za umetnički obrađeno staklo, a stalna postavka muzeja dobija frekventni dodatni sadržaj. Projekat je u potpunosti u funkciji obeležavanja Međunarodne godine stakla, jer se pažnja javnosti drži tokom dužeg vremenskog perioda.

¹ Milan Vogel, Kaj nam pripovedujejo muzejske vitrine, 18. 9. 2012, dostupno na: <https://old.delos.si/kultura/razstave/kaj-nam-pripovedujejo-muzejske-vitrine.html> (pristupljeno 10. 11. 2022)

Teme vitrine su grupisane u više specifičnih kategorija kako bi se stručnoj i široj javnosti što jasnije približili različiti segmenti umetničkog staklarstva. Cilj je bio da se publici predstave raznovrsne tehnike proizvodnje i načini dekorisanja staklenih predmeta, karakteristični tipovi stakla, ali i radovi karakteristični za pojedine regione i države, gde posebno mesto imaju srpski staklarski centri. Do sada su hronološki realizovane sledeće postavke: Murano staklo, Višeslojno (iberfang) staklo, Britansko staklo, Banjske čaše, Alibunarsko staklo, Gravirano staklo, Jagodinsko staklo, Uran staklo i Vitraž staklo. Staklena vitrina meseca je dosad predstavila više od 50 eksponata, što je u proseku nešto više od pet predmeta mesečno. Najveći deo pripada zbirkama Narodnog muzeja Zrenjanin, a nešto manje od pola pripada privatnim kolekcijama. Blizu polovine izloženih predmeta do sada nije nikada izlagano na tematskim izložbama.

Pojedine vitrine meseca su se istakle većim interesovanjem posetilaca i medija. To se pre svega odnosi na Uran staklo, koje zbog svojih specifičnosti, kao što je primena oksida radio-

Staklena vitrina meseca:
Uran staklo

aktivnog urana u njegovom kolorisanju, i zbog neobičnog načina njegove prezentacije – upotrebom komore osvetljene UV svetlom, privlači posebnu pažnju javnosti. Svakako bi bilo korisno pomenuti i vitrinu Alibunarsko staklo, koja predstavlja staklaru dosad manje poznatu istraživačima, a koja može postati osnova za dalja proučavanja i osvajanja nepoznatog prostora kreativnosti domaće staklarske industrije.

Autor projekta je Dejan Vorgić, kustos Zbirke primenjene umetnosti Narodnog muzeja Zrenjanin i jedan od članova stručne grupe za saradnju stručnjaka raznih profila u zemlji i inostranstvu koju je oformio Nacionalni komitet ICOM-a Srbije. U realizaciji Vitrine meseca kustos je imao pomoć kolega iz same institucije (Biljana Dimkić Krčmar, Sanja Vrzić, Siniša Onjin i Branka Sikimić), ali i brojnih kolekcionara. Takođe, uspostavljena je značajna saradnja sa Jevrejskom opštinom Zrenjanin, koja je omogućila da se izloži jedan deo vitraža sa ljljanom, koji potiče sa bečkerečke sinagoge koju su okupatori srušili tokom Drugog svetskog rata. Tokom trajanja Staklene vitrine meseca Narodni

muzej Zrenjanin je unapredio odnose sa medijima, koji su sa više ili manje pažnje pratili ritam postavki. O staklenim vitrinama meseca izveštavali su nacionalni radio i televizijski centri, kao što su Radio-televizija Srbije (Kulturni dnevnik) i Radio-televizija Vojvodine, listovi *Politika*, *Novosti*, *Danas*, *Zrenjanin*, kao brojni internet portali. Međutim, posebnu pažnju kamernim postavkama o staklu je posvetila zrenjaninska Radio i televizija *Santos*, koja je uradila video-prilog o svakoj vitrini meseca, što je svojevrsni kuriozitet. Ovaj video-materijal u budućnosti može predstavljati svojevrsan edukativni izvor za proučavanje stakla.

Tematika poslednje, desete *Staklene vitrine meseca*, koja će biti postavljena 15. decembra, pred novogodišnje praznike, biće posvećena starim staklenim ukrasima za jelke. Ova kamerna postavka će na svečani način zaokružiti bogate aktivnosti Narodnog muzeja Zrenjanin u Međunarodnoj godini stakla.. ♣

PRIČA O STAKLU IZ ETNOLOŠKOG UGLA

Narodni muzej Kraljevo u Godini stakla

Piše

VIOLETA CVETANOSKA

Fotografije

SRĐAN VULOVIĆ

Zbog potrebe da se proizvodnja i upotreba stakla u Srbiji prepozna kao važan deo nacionalnog kulturnog nasleđa, stručnjaci i konzervatori iz Srbije su se okupili i doneli odluku o osnivanju Stručne grupe pri Nacionalnom komitetu ICOM-a Srbije za staklo. U toj grupi učešće je uzeo i Narodni muzej Kraljevo pripremom izložbe MAGIJA STAKLA – PREDMETI OD STAKLA IZ ETNOLOŠKE ZBIRKE POKUĆSTVA NARODNOG MUZEJA KRALJEVO, na kojoj su prvi put od osnivanja ustanove (1950) prikazani predmeti od stakla iz Etnološke zbirke

Predmeti od stakla se čuvaju u okviru Etnološke zbirke, gde je većina predmeta dospela kao deo legata i putem otkupa, a samo manji broj kao poklon. U Zbirci su zastupljeni stakleni predmeti koji su bili u upotrebi u kraljevačkim domovima od kraja XIX do sredine XX veka, a među kojima su i različita staklena ambalaža i rasvetna tela. U pitanju je 148 predmeta od stakla koji potiču iz fabrika koje su poslovale u okviru bivše Jugoslavi-

je: *Nacko Janković i Sin, Kristal (Zaječar), Srpska fabrika stakla A.D. (Paraćin), Ukras (Alibunar), Skopska staklarnica (Skoplje)*, a prisutni su i predmeti izrađeni u različitim manufakturama centralne Evrope. Zbirka uključuje i 61 predmet od stakla iz Legata Olivere Radojković Čolović. Među najznačajnije predmete u Zbirci spadaju svakako su oni koji su izrađeni u fabrici stakla *Nacko Janković i Sin*.

Izložba, otvorena 6. decembra 2022, i prateća publikacija obuhvataju period od početaka proizvodnje stakla u našoj zemlji, što označava novi stepen industrijalizacije i modernizacije društva u celini. Hronologija fabrika koje su se bavile proizvodnjom predmeta od stakla pokazuje da je industrija stakla bila veoma razvijena i da su pojedine fabrike bavile izvozom robe.

Predmeti u Zbirci su uglavnom deo porodičnog nasleđa, pripadaju etnološkoj kategoriji i govore o svojoj upotrebnoj vrednosti. Budući da je u

domaćoj stručnoj literaturi proučavanje stakla sa etnološkog aspekta zapostavljeno, sprovedeno je istraživanje koje je pokazalo kako su tokom XX veka bogate građanske porodice opremale svoje kuće, koje staklene predmete su najviše koristile, gde su ih izlagale i kada su ih najviše upotrebljavale. Samim proučavanjem staklenih predmeta, od običnih do luksuznih, pruža se prilika da se stekne uvid u način života, navike, pa i običaje stanovnika Srbije tog vremena. Činjenica da predmeti reprezentuju kulturu građanske svakod-

nevnice i da do sada nisu publikovani, izložbi daje dodatnu vrednost.

Kafane su igrale važnu ulogu u društvenom životu grada Kraljeva pa je ambalažno staklo svoju primenu našlo i u ugostiteljstvu. Najviše su korišćene flaše za služenje alkoholnih pića, čaše sa stopom i čaše za rakiju, tzv. čokanji. Sifoni sa soda-vodom za pripremanje špricera korišćeni su do polovine prošlog veka u gotovo svim prestižnim kafanama i restoranima, a za pripremanje pića korišćene su staklene flaše za soda-vodu i flaše za klaker. Devedesetih godina XX veka sodadžijske radnje masovno zamiru tako da su sifoni za soda-vodu proizvedeni u Srpskoj fabrici stakla u Paraćinu, danas dragoceni predmeti.

Brojna verovanja se takođe vezuju za staklo. Jedno od osnovnih i najstarijih je da je polomljeno

staklo loš znak i da može dovesti do nesreće. Ukoliko bi iznenada pukla čaša, verovalo se da će neko umreti u kući, dok se uz lomljivu posudu govorilo: neka se na tome sve završe, tj. neka ne bude većeg zla. Lomljenje čaša u kafanama je kod nas veoma rasprostranjeno, a utehu u tom običaju nalazili su ljudi koji su preterivali u ispijanju alkohola. Čaše se lome i u srećnim okolnostima poput porodičnih slavlja, venčanja i sl.

Sama činjenica da je 2022. godina proglašena Međunarodnom godinom stakla pokazuje da priča o staklu ne pripada samo prošlosti već je tema kojom bi se trebalo više baviti u budućnosti. Očuvanje našeg zajedničkog nasleđa je veoma značajan instrument za približavanje zajednica i pružanje doprinosa boljem razumevanju uloge i značaja kulturnog nasleđa. ♡

ETNOGRAFSKO (S)LOMLJENO STAKLO

Piše

MARKO STOJANOVIĆ

KATARINA SELENIĆ

Kontekstualizacija predmeta od stakla u etnografskom muzejskom okruženju i njihovo sagledavanje po upotrebnom ili prevashodno estetskom ili kriterijumu koji ukazuje na materijalno blagostanje onoga ko je „staklo“ posedovao, predstavlja isključivo jednu stranu novčića u tumačenju nasleđa pripadnika tradicionalnih zajednica. O drugoj, nesumnjivo drugačijoj, a unekoliko značajnijoj strani, moguće je, govori običajna praksa u okviru ritualizovanih situacija, i to kako tokom odvijanja različitih tradicionalnih društvenih ceremonijala, tako i tokom grupnog ponašanja u nama bližem, osavremenjenom okruženju. U pitanju je praktikovanje koje se može definisati kao ritualno, žrtveno-simboličko razbijanje staklenih čaša i flaša – mahom sa alkoholnim pićima – tokom određenih društvenih događaja.

Staklo kao sirovina, konstruktivni element ili objekat procedura za dobijanje upotrebnih proizvoda nije bilo zastupljeno u značajnom obimu kod pripadnika tradicionalnih zajednica čijim se kulturnim habitusom ili sistemima vrednosti bavi etnografska muzeologija. Materijalizovana kulturna svedočanstva koja govore o upotrebi, međutim, pritom ne odlazeći dalje od Etnografskog muzeja u Beogradu (EM) kao matične ustanove za etnografski materijal na tlu Srbije, prepoznata su u fondovima zbirke u koje su etnografski predmeti u celini ili delom sačinjeni od stakla, pohranjeni. Na prvom mestu to su zbirke Staklo, Posuđe i Pokućstvo, čija su kulturna dobra integrisana u polje istraživanja narodne kulture stanovanja, potom muzealizovana kulturna svedočanstva iz zbirke Lični predmeti, te ukrasni delovi od stakla u zbirci Nakit i neko-

liko zbirki narodnih nošnji (opredeljenih prema teritorijalnom principu ili u opoziciji seoske prema gradskoj kulturi odevanja). Naizgled efemerno, no svejedno aktuelno, nasleđe stakla, etnografska muzeologija prepoznaje i po određenim predmetima iz zbirke Lov i ribolov, Narodna znanja i verovanja i Voćarstvo i vinogradarstvo. Upravo stoga, muzeološki opservirana materijalizovana kulturna svedočanstva *etnografskog stakla* („ES“) predstavljaju čitav korpus informacija učitane u muzejske predmete koji se štite i tumače ne isključivo u EM, već i u okviru etnografskih zbirki drugih specijalizovanih ili kompleksnih muzeja.

Kulturna kontekstualizacija „ES“, sagledanog u širem muzejskom okruženju arheologije, primenjene umetnosti i industrijskog nasleđa, na osnovu koje se ono putem upotrebe konačnih proizvoda

Frejm iz filma *Četrdesetodnevni pomen* (2000. god., 13'), autor etnolog Suzana Antić

Svadba u Velikoj Plani (1991. godina), vlasništvo porodice Selenić

priključuje očiglednom polju nasleđa tehnološkog napretka, ni u kom slučaju ne isključuje osobenosti u kojima je staklo integrisano u muzeološki/heritološki „međuprostor“ narodne kulture i njenih pripadnika. Referentni primerici „ES“, govoreći o arheologiji su, uslovno, predmeti od stakla iz vremena antičkih civilizacija do srednjovekovlja. Potom, u primenjenoj umetnosti muzeološke žižne tačke su najpre estetika, dizajn i druge kulturne konceptualizacije u vezi sa tim, dok se muzejsko polje nauke i tehnike bavi procesima predindustrijske, industrijske i postindustrijske ere.

Tumačenja kulturnog nasleđa u kontekstu izrade i upotrebe stakla uobičajeno podrazumeva da muzejski predmeti u najboljem (i poželjno najčešćem) slučaju treba da budu u fizički integralnom, originalnom obliku i sa izrazitim tehnikama i rezultatima ukrašavanja, kako bi se na taj način mogla dokumentovati, evidentirati i potom argumentovano tumačiti njegova primarna kulturna svojstva. Na drugoj strani, kulturna istorija predmeta podrazumava mogućnost da određeni delovi nedostaju ili su polomljeni, te da ih je, prema prethodnom muzeološkom konceptu, trebalo rekonstruisati ili konzervatorskim tehnikama dovesti u pređašnje integralno stanje. Sledstveno tome, svako od tih stanja ili procesa koji su doprineli potrebi da se određeni predmet muzejskom delatnošću redefiniše kako bi

bio „čitljiviji“ kao reprezent nasleđa, podrazumeva da se kulturni kontekst tumači putem originalne ili konzervatorski omogućene fizičke celovitosti u koju su učitani korpusi umetničko-estetskih, naučno-tehničko-tehnoloških, istorijskih ili drugih relevantnih informacija koje mogu biti muzeološki konceptualizovane. Upravo stoga, staklo u narodnoj kulturi ostavlja prostor za pitanja na koje odgovori čine svojevrsan otklon od ustaljenih muzejskih standarda, a kojim bi se u budućnosti mogla baviti prevashodno etnografska muzeologija.

Kontekstualizacija predmeta od stakla u etnografskom muzejskom okruženju i njihovo sagledavanje po upotrebnom ili prevashodno estetskom ili kriterijumu koji ukazuje na materijalno blagostanje onoga ko je *staklo* posedovao, predstavlja isključivo jednu stranu novčića u tumačenju nasleđa života pripadnika tradicionalnih zajednica. O drugom, nesumnjivo drugačijem, a unekoliko značajnijem, moguće je, govori običajna praksa u okviru ritualizovanih situacija, i to kako tokom odvijanja različitih tradicionalnih društvenih ceremonijala, tako i grupnog ponašanja u nama bližem, osavremenjenom okruženju. U pitanju je praktikovanje koje se može definisati kao ritualno, žrtveno-simboličko razbijanje staklenih čaša i flaša – mahom sa alkoholnim pićima – tokom određenih društvenih događaja. Na prvom mestu bi to bila običajna praksa u koju

Služenje vojnog roka,
Tuzi, Crna Gora, SFRJ (1963-65),
vlasništvo porodice Selenić

Zumbulović, venčanje, hupa u sinagogi,
vlasništvo Jevrejskog istorijskog muzeja skinuti, rečeno u
sledećem redu, signaturaj JIM, Porodice, K.1, F.1 - Beograd, 23/1.

su uključene ritualizovane situacije tokom kojih se prinose beskrvne žrtve, što u široko opserviranom opsegu znači praktikovanje lomljenja tokom, recimo, svadbenih i posmrtnih rituala¹, a potom i onih koji su vezani za društveni događaj ispraćaja u vojsku ili predstavljaju deo kafanskog folklor. Bilo da je u pitanju verovanje kako razbijena čaša obećava muško potomstvo², da se žrtvovanom tečnošću i razbijenom posudom oslobađa duša pokojnika, a potom da žrtvovana flaša vina ili rakije regrutu obećava srećan povratak, u osnovi je u pitanju isti

¹ Budući kako je *ES* prevashodno u relacijama prema *nasleđu u pokretu*, ritualizovanim situacijama tokom kojih celovite posude dezintegracijom, razbijanjem postaju sistem podataka koji se može čitati u muzeološkom kontekstu, posmrtni običaji ilustrovani su frejmovima iz etnološkog filma *Četrdesetodnevni pomen* autorke Suzane Antić, muzejske savetnice etnologa u Narodnom muzeju Zaječar, koji govori o običajnoj praksi stanovništva vlaškog govornog područja.

² Tokom jevrejskog svadbenog rituala pod hupom, svadbenim baldahinom, posle ritualnog ispijanja vina sa nevestom, obaveza mladoženje je da zgazi čašu i time „obeća“ srećan brak i potomstvo.

³ Kulturno višeslojno i mnogoznačno ritualizovano ponašanje u kontekstu kafanskog folklor predstavljeno je, takode, „nasleđem u pokretu“ tokom sekvence iz filma *Skupljači perja* autora Aleksandra Saše Petrovića, koji je posvećen životnom habitusu romske zajednice iz Vojvodine. <https://www.youtube.com/watch?v=DCj540ToXko>

obrazac simboličkog ponašanja koji neminovno uključuje nastanak lomljenog *ES*, a to, opet, govori o verovanjima po kojima se činom razbijanja uspostavlja komunikacija sa neopipljivim svetom božanstava ili predaka. U drugačijem mizanscenu, no svejedno istom kulturnom kontekstu, ritualizovane situacije su i nazdravljanja, *kucanja*, te naposljetku razbijanja čaša i flaša u kafani, što konačno govori kako je svakoj ritualizaciji zajedničko to da tek nestankom staklenog predmeta on ispunjava svrhu kojom (paradoksalno!) može biti svrstan u materijalizovana kulturna svedočanstva. U takvom kontekstu *ES* koje bi moglo biti označeno kao inventar kulturnog nasleđa, ta svojstva neminovno zadobija tek dezintegracijom predmeta koji je primarno upotrebljavan u svojstvu posude za, recimo, alkoholno piće, tačnije činom razbijanja posle koga se takvi postupci u običajnoj praksi ili domenu kafanskog folklor³ mogu argumentovati kao beskrvni žrtveni postupak. Inicijacija svakodnevnog predmeta u status nasleđa iz domena običajne prakse, pritom diskurzivno posmatrana kao svojevrsan etnografsko-muzeološki obred prelaza živog, upotrebnog u simboličko nasleđa, naznačava potrebu za polemikom o tome da li su komadići razbijenog stakla ravnopravno kulturno svedočanstvo kojim se narodna kulturna praksa evidentira, argumentuje i tumači. Uključivanjem još jednog

od reprezenata *rasutih komadića* materijalnih svedočanstava u okvirima narodne kulture nameće se potreba za pitanjem o tome da li nekada isključivo standardizovana predmetocentrična muzeologija i etnografska muzejska praksa mogu sveobuhvatno da govore o istraživačkom, kao i polju reprezentacije, ako su prevashodno okrenute ka tome da ostvari čulno definisane predikcije za argumentovanje etnografskog kulturnog nasleđa: zvuk, miris, ukus, ukupan doživljaj. U takvom muzeološkom kontekstu strmoglavce visi set osnovnih, nepisanih postulata generacija kustosa o vrednosti etnografskog predmeta, a to je da mora biti materijalno vredan, lep ili star – ili po mogućnosti da zadovoljava sva tri navedena kriterijuma.

Svojevrsni metatehnološki i vanestetiski pristup etnografsko-muzeološkim reprezentacijama slomljenog stakla u svakom slučaju podrazumeva činjenicu o nesumnjivom činu dezintegracije celovitog predmeta i tome sledstveni, već vizuelno prepoznatljiv rezultat u vidu delića prethodeće celine. Za ekspografsku komunikaciju značajno je to da insistiranje na obrnutom smeru: izlaganje celovitih staklenih predmeta u funkciji reprezentacija ritualizovanih situacija kao procesa tokom kojih dolazi do njihove dezintegracije, a samim tim simboličkog ponašanja gde se prepoznaje beskrvna žrtva lomljenja stakla, nužno ne anticipira spoznaju i čulnu draž kojom bi posetioci mogli biti motivisani da, diskurzivno, prožive čin i svrhu žrtve. Opservacija etnografske muzeologije, koja se u osnovi bavi narodnom kulturom tradicionalnih zajednica, kao i njenih uticaja i *odsjava* u našem savremenom okruženju, u kontekstu *ES* značajna je pogotovo zbog toga što mahom prati i tumači žive, iako već umnogome zamrle životne i simboličke obrasce ponašanja. Samim tim neposredna lična iskustva, ili ona *iz prve ruke*, o lomljenom staklu na, recimo, svadbama i ispraćajima u vojsku, a potom i tokom kafanskih rituala kao svojevrsnih obreda prelaza, u komunikaciji muzejskih stručnjaka i posetilaca izvrsno posreduju između reprezentovane narodne kulture i savremenog habitusa. U prilog značaju takve žive, muzeološki oblikovane konekcije navodim anegdotu u anegdoti o *arheološkom lomljenom staklu*, sačuvanu

na osnovu ličnog iskustva od pre četiri decenije tokom školskog praktikovanja konzervacije u Narodnom muzeju. Nama, budućim muzejskim preparatorima, profesor Mihajlo Vunjak ispričao je anegdotu o iskopavanjima u drevnom Uru, kada je jedan od presrećnih radnik predao nalaz, neoštećenu vazu, Vuliju, a on ju je pred njim bacio na pod, razbio, i rekao kako je ona tek sada postala pravo arheološko svedočanstvo.

Naposletku, notorna je činjenica kako svaka kultura ima bezbroj lica u kojima se može očitavati. Na stajnoj tački *ES* i njegovog muzeološkog konteksta, o narodnoj kulturi se, naravno, može govoriti u nekoj vrsti dark mode etnografskog čitanja nasleđa stakla. U pitanju je praksa pri kojoj je, doduše sporadično i tek u novije vreme postojanja (umnogome izmenjene!) narodne kulture, upotrebljavano tucano, usitnjeno staklo. Ubačeno u mamce, najčešće hranu, korišćeno je u svrhu ekstrakcije toplokrvnih kućnih i poljskih štetočina. U pravcu čitanja *tamne strane* narodne kulture privređivanja, a ključu ekstremno postavljenog heritolškog moda, na taj način kontekstualizovano *ES* bi moglo biti uključeno u šira muzeološka preispitivanja o tome na kakve sve načine je ispoljavan sistem vrednosti pripadnika tradicionalnih zajednica. U takvom svetlu posmatrano, *ES* bi postalo jedno od *ogledala* za do sada primenjivane etnografske ekspozicione kriterijume i nepisana pravila o muzejskim reprezentacijama prevashodno materijalno vrednog, starog i lepog iz nasleđa tradicionalnih zajednica. ♡

STAKLO – IZ UGLA HEMIČARA

Piše
SLAĐANA SAVIĆ

Povezavši svakodnevni pribor i vredno nasleđe, na Hemijskom fakultetu u Beogradu osmišljena je izložba o staklu pod nazivom KROZ PRIZMU HEMIJE. Izložbu, koja je otvorena tokom ovogodišnje manifestacije MUZEJI ZA 10, u maju 2022, čine predmeti iz Zbirke velikana srpske hemije, nastavno-naučne jedinice Hemijskog fakulteta. Autorka izložbe je Slađana Savić, asistentkinja i kustoskinja, uz brojne saradnike, pre svega studente Hemijskog fakulteta.

Sa najboljim volonterima na Dan Hemijskog fakulteta
(Foto: Ivana Krmpota)

U hemijskim laboratorijama se svakodnevno koriste stakleno posuđe za analizu vode, sintezu budućih lekova, pravljenje podloge za bakterije ili osmišljavanje poučnih oglada za učenike. No, nije oduvek bilo tako. Iako su pojedini oblici posuda u savremenoj laboratoriji poznati bezmalo hiljadu godina, staklo kao materijal za masovnu proizvodnju hemijskog pribora počinje da se koristi tek od sredine 19. veka. Od tada je evoluiralo i primeri transformacije pojedinih staklenih aparatura prikazani su na izložbi *Kroz prizmu hemije*.

Zavisno od hemijskog sastava, tehnike izrade i oblika, staklo je pronalazilo i pronalazi brojne uloge u hemijskoj laboratoriji. Njegova najčešća primena je u izradi bočica i drugih posuda za čuvanje hemikalija, a za njima slede raznovrsne aparature. Staklo se koristi i za dobijanje izuzetno osetljivih optičkih delova mikroskopa i spektroskopa, ali i kao barijera za veoma precizne analitičke vage. U Zbirci velikana srpske hemije sačuvani su i predmeti još uvek tajanstvene ili makar ne potpuno razjašnjene namene.

Izložba *Kroz prizmu hemije* smeštena je u auli Hemijskog fakulteta, u prizemlju, gde prolazi najveći broj studenata i zaposlenih. Predmeti su organizovani u pet celina: tipično hemijsko posuđe koje je i danas zadržalo isti ili sličan oblik i namenu; drveni i metalni predmeti koji imaju staklene delove, ključne za njihovu namenu; specijalizovane aparature za pražnjenje gasova, prečišćavanje gasovitih smeša i one čija namena još uvek nije poznata; zatim minerali koji sadrže silicijum u sebi, a poseban dodatak čine komadi stakla koji studenti prave u okviru predmeta *Industrijska hemija* na trećoj godini osnovnih akademskih studija.

Tokom sedam dana manifestacije *Muzeji za 10* posetioci su svakog dana mogli da prisustvuju studijskim vođenjima kroz izložbu, a čak tri puta su prikazivani i eksperimenti sa staklom ili inspirisani staklom pod nazivom *Baci pogled na ogled*. Tokom manifestacije je priređeno i predavanje na temu ljubavi hemije, a broj prisutnih na njemu premašio je sva očekivanja organizatora:

posetioci su ispunili sva mesta u najvećem amfiteatru u zgradi.

Ako bi autorka morala da izabere omiljeni predmet sa izložbe, to bi bila jedna staklena pločica. Pomenuta staklena pločica se ne izdvaja po obliku, već po tome što je na njoj napisano *HF* i 1932. Pretpostavlja se da je ovaj zapis urađen tehnikom nagrizanja stakla fluorovodoničnom kiselinom, jedinom kiselinom koja reaguje sa staklom. Pločica je verovatno pre 90 godina bila prekrivena slojem voska, a zatim je autor štapićem izgrebao delove koje je želeo da ispiše, potom sipao veoma jaku fluorovodničnu kiselinu (hemijski se označava kao HF), pločicu temeljno isprao vodom, a potom uklonio vosak. Tako je dobio delo koje je moglo biti samo vežba, bez praktične primene.

Iako u tom trenutku nije postojao Hemijski fakultet, pa čak ni Prirodno-matematički fakultet, studenti i zaposleni prihvatili su ovaj predmet kao šaljivo predskazanje da će se devedesetih godina 20. veka osnovati Hemijski fakultet (skraćeno HF) kao zasebna naučno-istraživačka institucija.

Predmete za izložbu su, uz nadzor kustoskinje, birali studenti koji su, kroz popis, prethodnih meseci, istraživali fond Zbirke i bliže se sa njim upoznali. Ovo je, kako studenti kažu, bilo veoma zanimljivo iskustvo, sa čestim asocijacijama na izmaštani magični zamak Hogvorts ili srednjovekovne prikaze alhemičarskih radionica.

Osim zaposlenih, uglavnom zaduženih za organizaciju manifestacije, veliki doprinos uspešnosti i osmehu na licima posetilaca dali su upravo studenti Hemijskog fakulteta. Studenti, čak njih 19, su bili obučeni da vode ture kroz izložbu i da na zanimljiv način prikazuje oglede koji demonstriraju neobična svojstva stakla. Studenti se za volonterske aktivnosti na Hemijskom fakultetu prijavljuju na oglase koje objavljuje studentski Volonterski centar, a na osnovu satnice i obima rada dobijaju ESPB.

Utisci studenata sa izložbe svedoče o obostranoj ushićenosti hemijom i naukom: kako najmlađih posetilaca tako i volontera. Pokazalo se da učenici vole da postave pitanja o hemiji, laboratoriji, neobičnim predmetima, a da se studenti sa zadovoljstvom trude da priču o nekom retkom primerku ili zanimljivom fenomenu prilagode uzrastu posetioca.

Ovo je posebno značajno imajući u vidu da većina volontera zna samo za teorijsku nastavu na daljinu tokom dve godine pandemije, uz praktičan rad u malim grupama.

Na osnovu prethodnih iskustava organizovanja nacionalnih i lokalnih manifestacija, Hemijski fakultet je poziv na izložbu uputio školama iz cele Srbije. Grupe dece su dolazile sa svojim nastavnicima i vaspitačima. Prosvetni radnici koji su to želeli, dobijali su potvrde o učešću, što ih je dodatno motivisalo da posete izložbu, čak iako nisu iz Beograda. Ukupan broj posetilaca za nedelju dana, koliko je trajala manifestacija *Muzeji za 10*, bio je gotovo 1500, što je desetostruko više posetilaca nego tokom prethodne dve godine, ali i dalje manje od višegodišnjeg proseka.

Zbirku vodi samo jedna zaposlena, koja uz to ima i nastavne obaveze. Zato uspešnost i obim svih programa koji se realizuju značajno zavise od studenata volontera. Upravo zato, na Dan Hemijskog fakulteta, kada je ponovo bilo moguće pogledati izložbu uz stručno vođenje, najboljim volonterima dodeljene su zahvalnice u obliku staklenih pločica. ♣

BOJOM NA STAKLO

Piše

RADOVAN SREMAC
MARIJA POKRAJAC

Izložbe slika na staklu u našim krajevima do pedesetih godina prošlog veka nisu bile toliko česte. Zanimljivo je da je u Šibeniku, 1937. godine, izložbu slika na staklu sa predstavama predela primorske obale, priredio samouki slikar, po profesiji berberin, Gustav Červar. U prilog činjenici da slike na staklu u tom formatu do tad nisu često viđane, govori i podatak da je dnevna štampa tog vremena izložbu ocenila kao originalnu i vrlo zanimljivu. Samouki slikari su često bili dovoljno odvažni da se okušaju u različitim tehnikama, jer nisu bili opterećeni stegama akademskog pristupa.

Staklo kao medijum od najstarijih vremena predstavlja sredstvo izražavanja umetničkih težnji. Vrhuncem u oslikavanju stakla u istoriji umetnosti smatra se vreme gotike i vitraža u katedralama, gde je svetlost koja prodire kroz šarene vitraže predstavljala neraskidivu vezu sa božanskim. Kao što je arhitektura delovala poput zamrznute muzike, tako je i svetlo koje prolazi kroz oslikane prozore delovalo kao izvor najboljih melodija. Oslikavanje stakla se kao tehnika usavršavala kroz vekove, a veruje se da potiče iz Nemačke, iz IX veka. No, tek u XVI veku pojavile su se boje za staklo, koje se gotovo neizmenjene koriste i danas. Kad je reč o našim prostorima, poznato je da je po osnivanju Umetničko-zanatske škole u Beogradu 1905. godine, kurs slikanja na staklu bio zastupljen u ženskom odeljenju, koje je vodila umetnica Beta Vukanović, koja je osim slikanju na staklu, učenice podučavala i dekorativnim ženskim radovima, akvarelisanju, slikanju na koži i drvetu.

Izložbe slika na staklu u našim krajevima do pedesetih godina prošlog veka nisu bile toliko česte. Zanimljivo je da je u Šibeniku, 1937. godine, izložbu slika na staklu sa predstavama predela primorske obale, priredio samouki slikar, po profesiji berberin, Gustav Červar. U prilog činjenici da slike na staklu u tom formatu do tad nisu često viđane, govori i podatak da je dnevna štampa tog vremena izložbu ocenila kao originalnu i vrlo zanimljivu. Samouki slikari su često bili dovoljno odvažni da se okušaju u različitim tehnikama, jer nisu bili opterećeni stegama akademskog pristupa. Takav pristup umetnosti, pristup umetnika sa margina, kod nas je prepoznat tek u drugoj polovini XX veka, kad se osniva niz udruženja i galerija koje su protežirale takozvanu naivnu i primitivnu umetnost. U Zagrebu je 1952. godine osnovana Galerija primitivne umjetnosti kao prvi muzej za naivnu umetnost u

Ilija Bašičević Bosilj,
Četiri životinje Apokalipse

Jugoslaviji i svetu. Potom je 1955. godina osnovana Galerija seljaka slikara u Kovačici; 1960. Galerija samoukih likovnih umetnika u Svetozarevu (Jagodini); 1968. Galerija Hlebine u Hlebinama i Trebinju; 1970. Muzej naivne umetnosti *Ilijanum* u Šidu; 1972. godine Galerija izvorne umjetnosti u Zlataru; 1973. Kolonija vajara u Ernestinovi; 1975. Galerija naivne umetnosti BIH u Sanskom Mostu.

Ipak savremeno naivno slikarstvo u Jugoslaviji ima svoje početke u trećoj deceniji dvadesetog veka, kada je u hrvatskom selu Hlebine kod Koprivnice, Krsto Hegeđušić, umetnik i eminentna ličnost ondašnje umetničke scene, 1929. godine osnovao udruženje *Zemlja*. Već 1930. godine sa slikarima Ivanom Generalićem i Franjom Mrazom počinje intenzivno da slika tehnikom ulja na staklu, okrenut

tematici snažnog socijalnog prizvuka. Zahvaljujući talentovanom Ivanu Generaliću 1931. godine u Hlebinama je osnovana hlebinska škola, koja je sakupljala umetnike naivnog umetničkog opredeljenja. Njeni predstavnici su često organizovali izložbe, a posebno je bila zanimljiva izložba na kojoj je prvi put, kao član grupe *Zemlja* izlagao, tada devetnaestogodišnji, Mijo Kovačić iz Đurđevca. Reč je o izložbi seljaka slikara organizovanoj u Koprivnici 1954. godine. Mijo Kovačić navodi da je slikanjem na staklu počeo da se bavi pod uticajem Generalića. Na ovoj izložbi je posebnu pažnju privukao i Ivan Večenaj iz Gole, koji je izložio čak devet ulja na staklu. Njegov slikarski talenat primetio je dr Brozović, član uprave Muzeja u Koprivnici, koji je otkupio tri slike Večenaja za Muzej.

Minucioznost izrade i do tančina savladana tehnika slikanja na staklu su ono što je krasilo umetnost ovih samoukih stvaralaca simboličkih pastoralnih predstava. Grgo Gamulin povodom izložbe Mije Kovačića u Galeriji primitivne umjetnosti u Zagrebu 1969. godine ističe da: „Posle nekih najboljih dijela Ivana Generalića, ove fantastike Ivana Večenaja i Mije Kovačića pokazale su da postoje mogućnosti osveženja: novom oslobođenom imaginacijom...“

Ilija Bosilj je bio nešto drugo. Fenomen. Njegova imaginacija je prevazilazila sve do tada poznate stilove i pravce. Ekspresivnost izraza prisutna u Ilijinom slikarstvu nema veze sa ekspresionizmom kao pravcem, tek toliko da je boja u nekim slučajevima snažna i nespupana, dok u drugim njen nedostatak vodi u totalnu apstrakciju i minimali-

zam. Žanr-scene i pastorala sa snažnim socijalnim prizvukom prisutne kod naivnih umetnika idu u prilog tumačenju da slikarstvo Ilije Bosilja nikako ne može da bude naivno, osim u onoj meri u kojoj nema nikakve veze sa akademskim principima. Najispravnije je za Bosilja reći da je autentičnost njegovog slikarstva bazirana na sirovoj, pravilima nespupanoj samoukosti i stilu kako znam i umem. Od kutije bombonjere do okvira kreveta ili šoferšajbne, sve je bilo medijum za predstavljanje Ilijinog fantastičnog sveta. Ilijine slike na staklu su posebne ne samo zbog nekonvencionalne tehnike, koja, istini za volju, ima dugu tradiciju u istoriji slikarstva, nego i zbog nekonvencionalnih staklenih podloga, različitih oblika, konzistentosti, pa čak i boje. Sekurit kod Bosilja vodi poreklo od starog

traktora, prozorskih okvira i drugih materijala čija namena nema veze sa umetnošću. Slikarstvo Ilije Bosilja u trenutku stvaranja je predstavljalo ono što je on postao, dok materijali na kojima je stvarao predstavljaju ono što je bio pre nego što je počeo da stvara. U prilog ovoj tezi govori i činjenica da su predstave na staklu u vidu dvoglavih zveri, flore i faune u nekom izmaštanom univerzumu, predstavljene jakim osnovnim tonovima, neretko sa zlatnom pozadinom, naslikane na staklu koje je nekad služilo za potrebe zemljoradnje.

Bogat godinama a siromašan zdravljem – kako je za sebe napisao – iscrpljen, iskazan i proslavljen Ilija Bosilj, utemeljio je svoj legat u Šidu. Gradu je poklonio 287 svojih slika i 50 radova drugih naivnih i marginalnih umetnika iz tadašnje Jugoslavije i sveta. Na osnovu ugovora potpisanog sa darodavcem, Skupština opštine Šid je 31. maja 1971. godine, „u cilju unapređenja i razvoja likovne kulture, sistematskog skupljanja, čuvanja i sređivanja umetničkih radova Ilije Bašičevića – Bosilja i radova drugih naivnih slikara i njihovog prezentovanja putem stalnih i povremenih izložbi...”, donela odluku o osnivanju ustanove kulture – Muzeja naivne umetnosti *Ilijatum* u Šidu. Muzej danas baštini dela Ilije Bašičevića Bosilja, Franje Filipovića, Emerika Feješa, Ivana Generalića, Josipa Generalića, Gertrude Obrejdi, Mije Kovačića, Đorđa Kreće, Vangela Naumovskog, Ivana Rabuzina, Matije Skurjenija, Ivana Večenaja, Fridriha Gerlaha, Franca Klekave, Martina Siročića, Pala Homonaia itd.

U fondu Muzeja naivne umetnosti *Ilijatum* Šid nalazi se 38 umetničkih dela nastalih na staklu i sekuritu, čiji su autori Ilija Bašičević Bosilj, Franjo Filipović, Emerik Feješ, Mijo Kovačić, Ivan Večenaj i Ivan Generalić. Izlaganjem ovih dela Muzej se uključio u obeležavanje Međunarodne godine stakla, a ujedno i obeležavanje 65 godine od kada je Ilija Bašičević Bosilj počeo da se bavi slikarstvom. ♣

Mijo Kovačić, *Ilija Bosilj*

Ilija Bašičević Bosilj, *Krilati konj*

ŠTA TO MUČI EDUKATORE POD MUZEJSKIM NEBOM SRBIJE?

Piše
DRAGAN KIURSKI

Kada autor ovog teksta bude upitan čime se bavi i odgovori da radi kao muzejski pedagog, nakon što čuje pitanje: „Kakvo je to zanimanje?” ili još gore: „Otkad to postoji?”, ovaj mio muzejski pedagog dobije poriv da momentalno da otkaz, a da sa sagovornikom završi za sva vremena. Ovo je samo početak. Sledi jasnije definisanje problema.

U Srbiji se od 2017. godine praktikuje održavanje konferencija na temu muzejske edukacije, koje imaju međunarodni karakter. Uporedo se u susednoj Hrvatskoj događaju slični stručni skupovi, te smo jedni na druge upućeni i znamo šta su nam problemi. Gotovo identično, konferencije u jednoj i u drugoj zemlji se završavaju na sličan način – nakon što rezimiraju zaključke na temu stručnog skupa, muzejski pedagozi – kukaju. Žalimo se bukvalno na sve: na to kako baš i nismo poštovani u matičnim kućama; kako nam direktori „uvaljuju” sve i svašta i kako je normalno da se to od nas očekuje (jer ko će ako neće pedagog); kako te obaveze variraju od stručnih do krajnje nestručnih poslova; kako nekad ne znamo šta tačno radimo (ovo se odnosi i na količinu poslova i na šaroliki karakter obaveza); kako nam je radno vreme nepredvidivo i kako se prilagođavamo potrebama muzeja (čitaj publici) i kako zbog svega navedenog, i ko zna zbog čega još, često sebi postavimo pitanja – zašto

ja ovo uopšte radim, da li neko primećuje i poštuje moj rad? Ako uz ovo navedemo da ne postoji fakultet za posao muzejskog pedagoga i da svi dolazimo iz različitih akademskih branši, te da svako od nas radi po sopstvenom senzibilitetu, dovoljno je reći da je gotovo sve u vezi sa muzejskim edukatorima osetljivo, nestabilno, neujednačeno. Možemo li da kažemo da pripadamo kustosima koji hodaju na staklenim nogama?

ČIME SE BAVE KUSTOSI NA STAKLENIM NOGAMA I ŠTA IH MUČI?

Muzejski edukatori su stručnjaci koji pomažu muzejima da ostvare svoju obrazovnu misiju. U muzejskim timovima edukatori služe kao publika zagovaranja koja radi na pružanju smislenog i trajnog iskustva učenja za raznoliku publiku. Ali, funkcija muzejskog pedagoga danas nije ista kao u vreme njenog nastanka. U poslednje dve decenije

uloga obrazovanja u muzejima preokrenula se od sporedne – pedagog je nadgledao određeni tip posetilaca, kreirao i realizovao programe – do toga da bude centralna delatnost. Glavni izazov muzejskog edukatora u neposrednoj je vezi sa revolucijom koja se odnosi na publiku a koja je započeta sedamdesetih godina prošlog veka i sa promenama koje su se desile po pitanju pristupačnosti muzeja. Edukatori svoju misiju obavljaju svakodnevno kroz edukativne programe čiji je cilj razumevanje nasleđa i opismenjavanje publike. Njihov doprinos je ogroman u procesu stvaranja izložbe ili prilikom odabira gostujuće izložbe. U ovakvim situacijama, pedagog je medijator između publike i izložbe, neka vrsta kontrole, „skenera” pre nego što do realizacije dođe, kako bi izložba bila jasna/dostupna i deci, i intelektualcima, i osobama treće dobi, ali i osobama sa invaliditetom. Da ne spominjemo njihovu ulogu nakon postavljanja i otvaranja izložbe

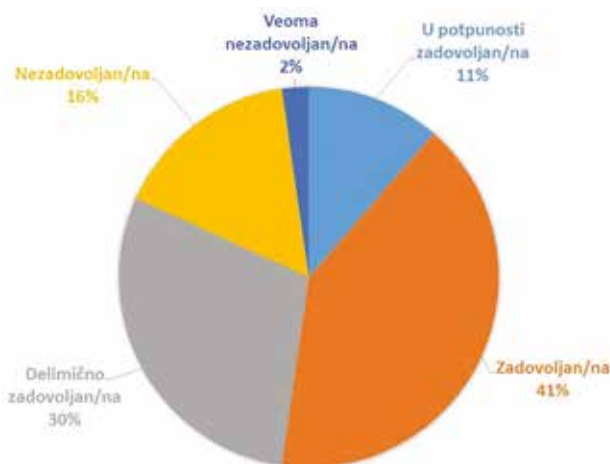
Edukator i publika

– poveren im je dalji opstanak izložbe (radionice, tumačenja, saradnja sa školama, vrtićima, PR aktivnosti, često i obaveze administratora društvenih mreža). Svakako, ne treba zanemariti činjenicu da u nekim muzejima, kustosi (autori izložbe) takođe preuzimaju (odnosno nastavljaju) život izložbe i da to rade vrlo posvećeno. Jedan od najbitnijih promotera muzejske edukacije i zanimanja muzejskog edukatora je ICOM, to jest njegov Komitet za edukaciju i kulturnu akciju (Committee for Education and Cultural Action) ili (vrlo nepopularno) skraćeno – CECA. U decembru prošle godine, u okviru udruženja ICOM-a Srbije formiran je CECA komitet. Prva aktivnost ove „bebe” srpskog ICOM-a bilo je ispitivanje trenutnog stanja pedagoških službi u srpskim muzejima, kao i sagledavanje načina na koji edukatori doživljavaju polje muzejske edu-

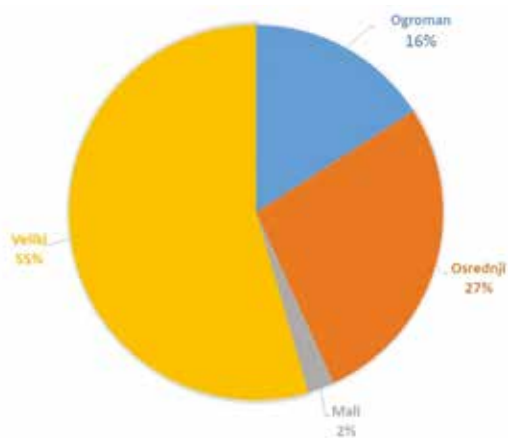
kacije. Anketa je pokazala da polovinu muzeja u Srbiji ili ne zanima oblast muzejske edukacije ili jednostavno nemaju pedagošku službu, te, pretpostavlja se, iz tog razloga na anketu nisu ni odgovorili. Samo šesnaest srpskih muzeja zvanično ima pedagošku službu. Najčešće ove službe čine dve osobe, retko jedna, a najređe četiri (ovo je slučaj u samo dva muzeja). Pedagošku delatnost u srpskim muzejima vrše diplomirani pedagozi (učitelji, vaspitači), istoričari umetnosti, istoričari, etnolozi, biolozi, arheolozi, PR menadžeri, menadžeri kulturne politike, tehničari, turizmolozi, geolozi, diplomirani bibliotekari, profesori srpskog jezika i književnosti, specijalisti za odnose sa javnošću, diplomirani grafičari, filolozi, ekonomisti, sociolozi, teatrolozi, menadžeri, mašinski inženjeri i mašinski tehničari.

Da li su muzejski pedagozi zadovoljni radom svog muzeja na polju muzejske edukacije i kako vide svoj status u odnosu na druge zaposlene? Više od polovine je zadovoljno, dok je mali broj nezadovoljan. Nešto drugačija slika je dobijena kod pitanja: „Kako ocenjujete status vaših aktivnosti (pedagoške službe) u odnosu na ostale aktivnosti muzeja?” Nešto više od trećine ispitanika je mišljenja da je položaj muzejske edukacije solidan, ali da bi ga trebalo unaprediti; a, sa druge strane, ima i onih (na sreću u malom broju) koji smatraju da se često oseća inferiornost ove delatnosti u odnosu na ostale aktivnosti muzeja ili da je muzejska edukacija gotovo nevidljiva u radu muzeja. Kada je reč o često škakljivoj temi među pedagozima: odnos sa drugim kolegama, najčešće kustosima, manje od četvrtine muzejskih pedagoga ovaj odnos smatra odličnim, dok svaki deseti pedagog svoj odnos sa kolegama kustosima vidi kao loš. Pedagozi nisu naročito zadovoljni ni kada je reč o svom odnosu sa kolegama iz iste branše (sa drugim pedagozima). Pedagozi, bez obzira na gore navedeno, poprilično cene svoj rad. Nešto više od polovine ispitanika smatra da je njihov doprinos radu muzeja veliki. Ono što pedagozima smeta jeste nemogućnost da oni iniciraju ili kreiraju izložbe. Sličan problem su i prateći programi i evaluacija izložbi – oko trećina ispitanika je od samog početka uključena u realizaciju neke izložbe, dok manji broj edukatora uop-

KOLIKO STE ZADOVOLJNI MEĐUSOBNOM POVEZANOŠĆU I UMREŽENOŠĆU MUZEJSKIH EDUKATORA U SRBIJI U CILJU RAZMENE ZNANJA I VEŠTINA?

KOLIKI JE PO VAŠEM MIŠLIENJU DOPRINOS I ZNAČAJ RADA MUZEJSKIH PEDAGOGA U VAŠEM MUZEJU?

šte nije uključen u život izložbe. Nažalost, ima i onih koji su razočarani svojom samostalnošću, što potvrđuju izjavom da nijedna njihova ideja (najčešće kreativan ili zabavan projekat) do sada nije realizovana i da usled toga dolazi do iscrpljenosti i gubitka volje.

KAKO OSNAŽITI STAKLENE NOGE?

Američko muzejsko društvo je 1984. godine objavilo: „Ako su kolekcije srce muzeja, onda je ono što zovemo edukacijom – prezentacija predmeta i ideja na informativan i stimulativan način – duša muzeja. Preusmeravanjem pažnje sa materijala i kolektiva hoćemo da ohrabrimo muzejske profesionalce da vide učenje kao nešto oko čega se treba više truditi.” Drugim rečima, kolege Amerikanci nam poručuju sledeće: ukoliko muzej poseduje lepu zgradu, bogate zbirke i obrazovan kolektiv, to ne znači da ima i publiku. Ako prethodnu sliku malo doteramo, te ponovimo prva dva kvaliteta, a trećem dodamo i *koji je okrenut publici*, dobijamo muzej pun posetilaca. To je ideja od koje treba da krenemo i kojoj uvek treba da se vraćamo.

Sprovedena anketa potvrdila je stare sumnje i ukazala na nove probleme. Delatnost muzejske edukacije nije ujednačena, po kvalitetu programa, po sredstvima izdvojenim za edukativne programe, po broju zaposlenih, a, kako reče jedan/-a od ispitanika, ni po geografskim kriterijumima (aludirajući da je edukacija vidljivija na severu države). Anketa je potvrdila uvodne misli o osećaju potlačenosti, ali je i pokazala i to da, bez obzira na ovakav osećaj, pedagozi i dalje veruju u svoj rad. Bar veći deo njih. Na ove *muzejske probleme* treba dodati i one koji pretihode zapošljavanju edukatora u muzeju. Pre svega se misli na nedostatak, gotovo nepostojanje adekvatnog fakulteta za buduće muzejske edukatore (osim pojedinih modula na Pedagoškom fakultetu u Novom Sadu i Filozofskom fakultetu u Beogradu), kao i na polaganje stručnog ispita za ovo muzejsko zanimanje (naime, jedine dve institucije u kojima se ispit polaže – Muzej Vojvodine i Narodni muzej Srbije – predlažu kandidatima potpuno različitu literaturu za usmeni deo ispit). O relevantnosti literature nekom drugom prilikom.

Kako ojačati našu profesiju i stati na put njenog fragilnosti? Kako bismo završili priču o pedagozima na adekvatan način, iskoristićemo princip „plus, minus, plus” i zaključiti optimistično. U tom smislu, navodimo predloge za bolji status pedagoga koje nude sami muzejski pedagozi. Dakle, biće nam bolje, ukoliko se: *u muzeju najpre sistematizuje rad-*

Žan Kapar,
belgijski egiptolog i edukator

no mesto edukatora (alarmatno i poražavajuće!); umrežimo i kvalitetnije komuniciramo; uloži više kreativnosti u naš rad; *osveste* uprave muzeja o značaju edukacije; organizuje mentorski rad; obezbedi finansijska podrška edukativnim projektima; omogućće profesionalna usavršavanja; animiraju lokalne samouprave o značaju muzejske edukacije; definišu i preciziraju obaveze muzejskih pedagoga; šira javnost i kolege upoznaju sa značajem pedagoga i pedagoške službe; pedagozi uključe u organizaciju izložbi; pojedinim kolegama i direktorima objasni da edukativni programi ne podrazumevaju samo igru sa decom; edukaciji omogući veći prostor u medijima; ostvari plodnija saradnja sa psiholozima, prosvetnim radnicima i drugim relevantnim stručnjacima; odredi (a potom i obezbedi) stručna literatura; desi razmena iskustava sa kolegama iz regiona; uvede minimalni nivo procedure koji mora biti poštovan pri radu; profesionalizuju osobe koji se bave ovim poslom (po mogućstvu da se još na osnovnim studijama susretnu sa pojmom muzejske edukacije); preciznije definiše prezentacija kulturnog nasleđa i muzejska edukacija; radi na tome da lica koja rade na poslovima edukatora moraju imati obrazovanje pedagoškog usmerenja; muzejske ustanove uslove da pedagog mora biti saradnik na svakoj izložbi od samog početka i, na kraju, ukoliko se ulože napore za uspostavljanje i unapređenje sinergije između kulture, obrazovanja i turizma. ♣

DEVETNAESTA DODELA ICOM-ovih NAGRADA

Pripremio
TIM ZA KOMUNIKACIJE
NK ICOM-A SRBIJE

Nagrade Nacionalnog komiteta ICOM-a Srbije dodeljene su devetnaesti put. Pokazalo se da se interes za njih značajno uvećao primenom novog pravilnika (2021) i da je postignut osnovni cilj – razmena znanja, upoznavanje sa radom drugih kolega i ustanova, promocije uspešnih praksi pojedinaca i timova. Naravno, puno je prostora za unapređenje, iako smo tokom 2022. godine imali i podršku kompanije TREVIS d.o.o. i agencije MUZEJI I GALERIJE. Takođe, u sam proces kandidature uneta je velika izmena – prijavni formular se ispunjavao isključivo putem aplikacije. Iako su postojali izvesni problemi u procesu prijave, zabeležen je rekordan broj prijavljenih – 48!

Kada govorimo o primedbama, na osnovu rezultata istraživanja Muzejski stručnjaci u aktuelnom okruženju, kristališu se dve najučestalije. Prva se tiče odnosa periferije i centra, tačnije položaja muzeja u Novom Sadu i Beogradu i onih po drugim mestima Srbije, odnosno „velikih“ i „malih“ muzeja. Ova primedba stoji u načelu, međutim i rad Komisije i glasovi članova ukazuju na drugačiji trend. Od 24 prijave u kategoriji Projekat – jedna je bila iz Novog Sada, a devet iz Beograda. Ukupno aplikacija iz Vojvodine bilo je četiri, od toga čak tri iz Narodnog muzeja Zrenjanin i jedna iz Vršca. Veliki broj aplikacija – čak deset stiglo je iz muzeja koji su geografski

locirani „južno od Save i Dunava“: Šabac, Užice (2), Župa, Leskovac, Arandelovac, Niš, Smederevska Palanka, Knjaževac te zajednički projekat koji je okupio ustanove iz Kruševca, Kraljeva, Čačka, Niša, Podgorice i Vidina. Trend koji NK ICOM-a Srbije pokušava da neguje je predstavljanje raznolikosti ustanova i organizacija koje deluju u Srbiji, težnji i nastojanja svih da se približi kulturno nasleđe, kao i da se promovišu autorski poduhvati.

Druga, ređa, primedba odnosi se na to da Komisija ne posećuje kandidate i „na licu mesta“ proverava tačnost podataka unetih u prijavu. Ova primedba veoma je diskutabilna za sve kategorije,

osim eventualno za kategoriju Muzej godine. Međutim, čak i u ovom slučaju, otvoreno je pitanje koliko bi se u jednodnevnoj poseti članova Komisije precizno sublimirali svi utisci o aktivnostima koje je kandidat ostvario u prethodnoj godini. Argumente za nedovoljnost ovog modela pronalazimo i u drugim, međunarodnim, šemama nagrađivanja koje, iako praktikuju posete članova žirija muzejima kandidatima, ipak zasnivaju svoje procene na razmen iskustava jer nijedan član nema uvid u sve kandidate. Dodatni argument koji daje prednost onlajn aplikaciji je detaljnost prijave. Kao profesionalci često zaboravljamo (zapoostavljamo) deo u kojem je važno promovisati sopstveni rad ili rad tima. Ovde se, naravno, ne radi o marketinškoj promociji, već o stručnom sagledavanju sopstvenog rada, kritičkom promišljanju minulih aktivnosti, te argumentovanju (fotografijama, tekstovima, PDF fajlovima, linkovima) da je ono što je napisano u prijavi zaista i verodostojno. Naravno, dešava se da smo u prijavi subjektivni, znamo u kakvim okolnostima i kroz kakve prepreke smo iznedrili projekat, publikaciju, sveukupno delovanje ili čak institucionalni rad. Ali se tek pred Komisijom, koja ima ujednačeni uvid u sve aspekte svih prijava, vidi pouzdanost informacija i tumačenja rada, argumentovanost pristupa, ali i inovativnost, požrtvovanost i spremnost da rad postane više od samog posla.

Komisija je ta kojoj smo dali mandat i poverenje da izdvoji najznačajnije i najpredanije pojedince, projekte i timove koji su učinili da njihova ustanova „zablista“. Nema dileme da aktuelna komisija radi u najboljem interesu profesije. Čak i ako „isplivaju“ subjektivni ili pristrasni argumenti kod pojedinca, ostatak Komisije balansira u konačnoj proceni. O tome svedoči i Izveštaj iz 2022. godine, koji nudi detaljna pojašnjenja odluka, ali i smernice budućim kandidatima. No, Komisija je samo prva „prepreka“ koju pojedinac ili tim treba da prođe. Ne zaboravimo, jedan od veoma važnih aspekata svake nagrade je percepcija i recepcija podataka i argumenata iz prijave – kako nas vide i vrednuju kolege, kako doživljavaju naš rad, ali i koliko smo spremni da ga potvrdimo. Jer u svakom momentu svi podaci i veze (linkovi) iz aplikacije su dostupni svima – u tom svetlu poslovice „Ne mogu se lagati svi ljudi sve vreme“

dobija na značaju. Mogućnost glasanja za nominovane imaju svi aktivni članovi NK ICOM-a Srbije, jer i svi aktivni članovi imaju pravo da budu birani za člana Komisije. Tu je realni prostor za simpatije i kolegijalnost i pristrasnost, ali se oni manifestuju na ličnom nivou i nisu dovoljni za osvajanje nagrade, pogotovo iz razloga što kolege iz jedne ustanove ne mogu glasati za „svoje kandidate“ ni individualno ni institucionalno. Dakle, i sadržaj, ali i percepcija/recepcija ponuđenog sadržaja su važni – zapamtimo, aplikacija se uobličava, ni ovde forma ne može postojati bez sadržaja. Još jedan argument koji se s vremena na vreme javlja protiv demokratizacije pristupa je moć lobiranja za pojedine projekte, autore ili ustanove. Kako pokazuje raspored glasova, nemoguće je lobirati u tolikoj meri da se u potpunosti promeni percepcija nečijeg rada. Konačno, i samo lobiranje je vrsta promocije, ali glasovi ostaju „svetinja“ jer izuzev sekretara NK ICOM-a Srbije, koja jedina ima pristup meju Nagrade, niko drugi ne zna kako je ko, a kamoli zašto, glasao.

Konačno, uvek će biti više „nezadovoljnih“ nego zadovoljnih, jer Nagrada je samo jedna. Ali, u misiji koju je Nagrada NK ICOM-a Srbije sebi zacrtala, Nagrada je proces, a ne događaj. U tom procesu najveće vrednosti su dobro predstavljanje svog rada, upoznavanje sa radom drugih kolega, otvaranje mogućnosti za buduće saradnje, solidarnost i integracija struke. Važan aspekt ovakvog poimanja Nagrade je i lightheaded pristup – što bi rekla „braća“ Englezi, onaj u koji se ne učitava previše ambicije, koji je potaknut primarno željom da pokažemo šta radimo, onaj koji služi da se okupimo kako bismo proslavili dvadesetak najreprezentativnijih i najinovativnijih u protekloj godini, onaj koji čini da se osećamo kao pripadnici važne i kreativne profesije, bez obzira na to da li smo prvi, treći ili peti... Stoga, na kraju ovog dela teksta, još jedno FAQ (ČPP – Često postavljeno pitanje) – koliko često konkurisati? Odgovor je već u akronimu pitanja – što češće, što entuzijastičnije. Kako Separat iz 2020. i 2021. godine pokazuje, broj autorskih projekata u Srbiji svedoči o tome da, nažalost, nismo previše upućeni u to šta se sve dešava kod nas u muzejskoj delatnosti. Kako onda nekom drugom (ili trećem) da objasnimo da postojimo i radimo ako ne možemo ni sami sebi?

Dakle, treba se prijaviti, s jedne strane, kad god smo uradili nešto za šta ni sami nismo sigurni da vredi pokazati. S druge strane, kada smo „sigurni da nećemo dobiti Nagradu“ – i to je pravi momenat. Posebno onda kada mislimo da nije važna. Kada smo sigurni da je zavređujemo i da treba da se prijavimo – takođe. U svakom ovom slučaju, ako je i ne dobijemo, dobijamo odličan razlog za promišljanje pogrešnih ili pravih koraka, mogućnost razmene ideja i mišljenja, veština...

DODELA NAGRADA
NK ICOM-A SRBIJE – DEVETNAESTI PUT
Jugoslovenska kinoteka, 18. maj

Pre nego što se podsetimo ovogodišnjih izbora Komisije i nagrađenih, kao i onih koji su primili zahvalnice NK ICOM-a Srbije, skrenimo pažnju da će priznanja naredne godine biti dodeljena 20. put – značajna godišnjica! Stoga smo u Timu za komunikacije odlučili da je važno redovno se prisećati dobitnika, pojedinaca i ustanova koji su obeležili prethodnih devetnaest godina. Ovaj „statistički“ segment bio je važan i za promociju onih koji su nominovani ove godine.

PUBLIKACIJA GODINE

Da li ste među onima koji su pročitali do sada nagrađene publikacije NK ICOM-a Srbije? Ako niste, to je biblioteka vredna da se nađe u svakoj kući koja drži do kulture: (1) *Umetnički preobražaji Vlaha Bukovca u kontesktu evropskog slikarstva* (Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu; Galerija SANU, 2020.); (2) *The Day Worth a Century: I. XII 1918.* (Beograd: Muzej Jugoslavije, 2019.); (3) *100 Years of Trebenishte* (Sofia: National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Skopje: NI Archaeological Museum of Macedonia; Belgrade: National Museum; Ohrid: NI Institute for protection of monuments of culture and museum – Ohrid, 2018); (4) *Identiteti i mediji – umetnost Anastasa Jovanovića i njegovo doba* (Beograd: Muzej grada Beograda; Novi Sad: Matica Srpska, 2017.); (5) *Mona Liza i Supermen: Džon Kenedi i „nova granica“ kulture* (Novi Sad:

Galerija Matice srpske, 2016.); (6) *Velika umetnička imena na okupu: Miroslav Kraljević i sledbenici; Kolekcija Pavla Beljanskog: Biseri moderne* (Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2015); (7) *Albreht Direr i njegovi savremenici: Trijumfalna povorka cara Maksimilijana* (Beograd: Muzej grada Beograda, 2015.); (8) *Zwografi. Icone serbe fra tradizione e modernita. Paralleli* (Novi Sad: Galerija Matice srpske; Galleria nazionale dell’Umbria, 2015); (9) Englesko-srpski rečnik konzervacije arheološke keramike (Beograd: Centralni Institut za konzervaciju, 2014.); (10) *Obrenovići u muzejskim i drugim zbirkama Srbije* (Gornji Milanovac: Muzej rudničko-takovskog, 2013.); (11) *Pusen i petokraka. Zbirka slika druga predsednika* (Novi Sad: Galerija Matice Srpske, 2012.); (12) *Manastiri Ovčarsko-kablarske klisure* (Čačak: Narodni muzej, 2012.); (13) *Primenjena umetnost i Beograd, 1918–1941* (Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 2011.); (14) *Spomen-zbirka Pavla Beljanskog* (Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2009.); (15) *Likovna jesen, rekapitulacija–rekonstrukcija–reprezentacija: druga stalna postavka* (Sombor: Gradski muzej, 2008.); (16) *Kulturna riznica Čačka, od praistorije do savremenog doba* (Čačak: Narodni muzej, 2008.) (17); *Novosadske drvorezbarske radionice u 18. veku* (Novi Sad: Galerija Matice Srpske, 2007.) (18); *Magija ćilibara* (Beograd: Narodni muzej u Beogradu; Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2006.); (19) *U svetu umetnosti – u svetu muzeja, Ogledalo o muzeologiji* (Valjevo: Narodni muzej, 2003.).

U listu nagrađenih su upisali su se po dva puta: Delfina Rajić (2012. kao koautor sa Milošem Timotijevićem, te 2009), Igor Borozan (2021. i 2018 kao kourednik sa Danijelom Vanušić), Jasna Jovanov (2016. i 2010 kao kourednica sa Zvonkom Makovićem); zatim autori: Simona Čupić, (2017), Nenad Radić (2014), Branka Kulić (2008), Bojana Popović (2011), Čedomir Janičić (2009), Branko Lazić (2005); koautori: Radovan Cukić / Veselinka Ristić Kastratović / Marija Vasiljević (2020), Milena Stojčev / Vesna Živković / Maja Živković (2015), Vera Krstić / Aleksandar Palavestra (2007); Kourednici: Pero Arđanliev, Krastyu Chukalev/transkribovati i ostali (2019), Tijana Palkovljević Bugarski /

PUBLIKACIJA

Daniela Korolija Crkvenjakov (2016), Aleksandar Marušić / Ana Bolović (2014).

Svi nominovani u kategoriji *Publikacija godine* prvi put su se upisali u listu autora za Nagradu NK ICOM-a Srbije. Ipak, Narodni muzej Srbije (u Beogradu) i Filozofski fakultet (Univerziteta u Beogradu) već su nagrađivani kao ustanove, tako da bi priznanje bilo nastavak dobre prakse. A nominovani u 2022. godinu su:

- Jelena Pavličić Šarić: *Baština Bogorodice Ljeviške i očuvanje pamćenja*, Fakultet umetnosti Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. I za Jelenu Pavličić Šarić, ali i Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, ovo je prva nominacija. Koleginica Šarić Pavličić je svojom kroz svoju publikaciju obradila veoma važnu i, za Srbiju i očuvanje njenog kulturnog nasleđa, aktuelnu temu – baštinu Bogorodice Ljeviške u kontekstu očuvanja pamćenja.

- Milan Popadić: *Diskretni šum peščanika: baština i njene nauke*, Centar za muzeologiju i heritologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu. Centar za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta ima dve nominacije u kategoriji *Publikacija godine*. Milan Popadić je nominovan sa publikacijom koja je već osvojila nagradu Svetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO Medal for Creativity). *Diskretni šum peščanika* je pregledna publikacija o istorijatu i aktuelnim teorijama baštinstva.

- Milena Jokanović: *Kabineti čudesa u svetu umetnosti*, Centar za muzeologiju i heritologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu. Drugi

kandidat CMiH-a za Nagradu NK ICOM-a Srbije je naučna saradnica Centra koja svojom publikacijom argumentuje veze kabineta čudesa, prvih kolekcionarskih zamaha i savremene umetnosti.

- Emina Zečević: *Manastir Svetog Nikole u Toplici – arheološka istraživanja*, Narodni muzej Srbije. Nominacijom za osmu nagradu NK ICOM-a Srbije Narodni muzej Srbije potvrđuje svoju dobru izdavačku tradiciju, a publikacija svedoči o izvanrednom arheološkom istraživačkom poduhvatu autorke.

- Milja Jelenić, Jelena Milenković, Marijana Cukućan, Ivana Milinković, Aleksandar Erdeljanić, Božidar Marjanović: *Naš muzej filma: stalna postavka Jugoslovenske kinoteke*, Jugoslovenska kinoteka. Nakon prošlogodišnjeg uspeha u kategoriji *Muzej godine*, Jugoslovenska kinoteka se sa grupom od šest autora bori za drugo priznanje – izdavački poduhvat.

Saglasnošću Komisije, individualnih i institucionalnih članova NK ICOM-a Srbije, sa 74 osvojena glasa, publikacijom godine proglašen je *Diskretni šum peščanika: baština i njene nauke*, autora Milana Popadića u izdanju Centra za muzeologiju i heritologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

PROJEKAT GODINE

Ova kategorija je najuzbudljivija od svih – najpre zbog tradicionalno najvećeg broja prijavljenih kandidata, što utiče na izbor nominovanih, kontroverzi

koje je prate, te konačno nepostojanja jasnih favorita. Ujedno, važna je i za uspostavljanje saradnji, prepoznavanje sličnih interesa, tema, lako udruživanje, te mogućnosti daljeg razvijanja ideja. Rečju, u njoj se prepliće bezbroj interesa: interesi i ambicije autora, ustanova, ideja i rešenja, dizajna, ostvarenih (i neostvarenih) saradnji, pratećih publikacija, rada sa publikom, rešenja u oblasti edukacije, promocije, upotrebe digitalnih tehnologija, te konačno filozofskih, teorijskih i praktičnih aspekata produkcije, rukovođenja... lista je gotovo beskrajna. Konačno, to je i mesto kojem je najpotrebniji javni kritički osvrt koji tako nedostaje u Srbiji. U nadi da izbor nominovanih, kao i sama Nagrada, u ovoj kategoriji služe za pokretanje debata na temu kritike, podsetimo se i dosadašnjih laureata. Tokom 19 godina istorije ove nagrade, najbolji projekti došli iz Galerije SANU (2021), Muzeja Jugoslavije (2020), Muzeja Vojvodine (2019), Galerije Matice srpske (2018, 2010), Artis centra (2017), Istorijskog muzeja Srbije (2015), Narodnog muzeja u Kraljevu (2014), Muzeja afričke umetnosti (2013), Spomen-zbirke Pavla Beljanskog (2012), Muzeja grada Beograda (2012, 2006), Narodnog muzeja (Srbije, Beograd; 2010, 2005), Muzeja primenjene umetnosti (2009, 2008), Narodne banke Srbije (2007), ULUPUDS-a (2004).

Autori koji su se upisali u listu nagrađenih su: Darko Ćirić, jedini kolega koji je dva puta nagrađen u kategoriji Projekat godine (2012. i 2006. u koautorstvu sa kolegicom Biljanom Stanić), Igor Borozan (2021), Tamara Ognjević (2017), Ivana Vojt (2013), Petar Petrović (2010), Slobodan Jovanović (2009), Gordana Biba Marković (2004). Koautorstvo potpisuju: Ana Panić i Simona Ognjanović (2020), Suzana Milovanović i Aleksandar Petijević (2019), Nebojša Damnjanović, Snežana Solunac Jović, Vuk Obradović (2015), Ivanka Zorić i Milica Križanac (2008), Tatjana Bošnjak, Roza d'Amiko (2005). Grupni pristup projektu izabrali su stručni timovi Galerije Matice srpske (2018, 2010), Narodnog muzeja u Kraljevu (2014), Spomen-zbirke Pavla Beljanskog (2012) i Narodne banke Srbije (2007).

Narodni muzej Kraljevo već je osvojio Nagradu u kategoriji Projekat godine (2014), a istim priznanjem okitio se i Muzej Jugoaslavije (2020). Među-

tim, oba ova muzeja sada čine deo produkcije, tako da je izvesno da Nagrada u ovoj kategorije odlazi u ruke debitanta.

Nominovani u 2022. godini su:

- *Iskustvo u gužvi: retrospektivna izložba Goranke Matić*, autorke Une Popović, produkcija: Muzej savremene umetnosti Beograd. Ovo bi bila prva nagrada u kategoriji Projekat godine za Muzej savremene umetnosti, koji je do sada nagrađivan u kategorijama Muzej (2020) i Muzejski stručnjak (2007).

- *Merak mi je... Hedonizam u delima iz Zbirke likovne umetnosti*, autorke Olivera Skoko, produkcija: Narodni muzej Zrenjanin. Narodni muzej u Zrenjaninu kandidovao je ove godine tri odlična i raznovrsna projekta. Ipak, Olivera Skoko se svojim projektom bori za prvo odličje zrenjaninskog Narodnog muzeja u istoriji Nagrade, u bilo kojoj kategoriji.

- *Muzeju na dar: Poklon zbirka porodice Krstić-Milikić*, autorke Aleksandre Jovanović, produkcija: Narodni muzej Šabac. Narodni muzej Šabac se do sada nije upisao u listu ustanova, ili pojedinaca, koji su osvojili Nagradu NK ICOM-a Srbije ili za nju bili nominovani. Zahvaljujući kolegici Jovanović i porodici Krstić-Milikić ovo je bilo premijerno pojavljivanje.

- *O fabrikama i radnicima: Industrijsko nasleđe Srbije*, autorskog tima Ade Vlajić i Rifata Kulenovića (Muzej nauke i tehnike) i Jovane Nedeljković i Radovana Cukića (Muzej Jugoslavije), produkcija: Muzej Jugoslavije i Muzej nauke i tehnike. Muzej Jugoslavije već se upisao u listu pobednika u kategoriji Projekat godine (2020), dok je Muzej nauke i tehnike poneo odličje u kategoriji Stručnjak godine (2019).

- *Prepoznavanje 5*, autorskog tima Biljane Grković, Ljubiše Simovića, Julke Marinković, Milice Todorović, Ljiljane Karadžić, Svilena Stefanova, produkcija: Umetnička galerija Narodnog muzeja u Kruševcu, Narodni muzej u Kraljevu, Umetnička galerija „Nadežda Petrović“ u Čačku, Galerija savremene likovne umetnosti u Nišu. Još jedan zajednički poduhvat u domenu valorizacije savremene umetničke scene imao je priliku da kraljevačkom Narodnom muzeju posle osam godina donese nagradu u istoj kategoriji i prvu nagradu kruševačkom muzeju.

PROJEKAT

Kako se i očekivalo, trka je do samog kraja glasanja bila neizvesna. Komisija je „favorizovala” projekte *Prepoznavanje 5*, *Merak mi je* i *Muzeju na dar* dajući im najveći broj glasova. Individualni glasovi članova NK ICOM-a Srbije bili su na strani projekata *Merak mi je...* i *Iskustvo u gužvi*, dok su institucionalni glasovi prevagnuli na stranu projekata *O fabrikama i radnicima* i *Iskustvo u gužvi*. U ovakvom rasporedu snaga u kojem su sve vreme nijanse odlučivale o poretku, čak tri projekta imala su isti broj glasova – *Iskustvo u gužvi*, *Merak mi je* i *O fabrikama i radnicima*. Pravilnik je jasan u ovom slučaju – najbolji nominovani je onaj koji osvoji najviše glasova članova NK ICOM-a Srbije, a to je bio projekat *O fabrikama i radnicima* autorskog tima Ade Vlajić i Rifata Kulenovića (Muzej nauke i tehnike) i Jovane Nedeljković i Radovana Cukića (Muzej Jugoslavije), u produkciji Muzeja Jugoslavije i Muzeja nauke i tehnike. Ovaj slučaj na specifičan način pokazuje koliko su važne i percepcija i recepcija, koliko kolaboracije mogu biti značajne u promociji, kao i koliko aktuelna tema može uticati na odluku kome dodeliti glas.

MUZEJSKI STRUČNJAK GODINE

Ovo je kategorija u kojoj je pojedinac istinski nosilac priznanja, iako platforme kao što su ustanova, projekti, izložbe, saradnje, publikacije, konferencije i mnogi drugi angažmani mogu igrati presudnu ulogu. Jedina ustanova u istoriji Nagrade koja je dala dva muzejska stručnjaka je Muzej primenjene umetnosti u Beogradu i to dve godine zaredom: 2010, Jeleni Perać i 2009, Dušana Milovanovića. Narodni muzej Leskovac je takođe dao dva laure-

ata, ali kao kustoski tim: Miru Ninošević i Veroljuba Trajkovića (2015). Laureati u ovoj kategoriji su i: Tijana Palkovljević Bugarski (2021, Galerija Matice srpske), Snežana Toševa (2020, Muzej nauke i tehnike), Žužana Korhec Pap (2019, Gradski muzej Subotica), Nikola Krstović (2017, Muzej na otvorenom Staro selo, Sirogojno), Vladimir Krivošev (2013, Narodni muzej Valjevo), Jasna Jovanov (2008, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog), Dejan Sretenović (2007, Muzej savremene umetnosti), Elijana Gavrilović (2006, Narodni muzej u Beogradu), Tijana Čolak-Antić (2005, Etnografski muzej u Beogradu), Ljiljana Lazić (2005, Muzej grada Novog Sada) i Marina Mučalica Milanović (2004, Prirodnački muzej).

Nominovani u 2022. godini su:

- *Marko Stojanović*, Etnografski muzej Beograd. Etnografski muzej već je nosilac priznanja u kategoriji Muzejski stručnjak (kustos) godine – 2005. godine priznanje je ponela tada muzejski pedagog, Tijana Čolak Antić.

- *Milena Milošević Micić*, Zavičajni muzej Knjaževac. Milena Milošević Micić nosilac je prve nominacije za knjaževački muzej.

- *Stanojka Milivojević*, Narodni muzej Užice. Stanojka Milivojević nosilac je prve nominacije za užički muzej.

- *Una Popović*, Muzej savremene umetnosti u Beogradu. Da je Una Popović bi bila dobitnica Nagrade NK ICOM-a Srbije, bila bi drugi muzejski stručnjak iz MSU koji dobija to priznanje. Muzejski stručnjak 2007. godine bio je kolega Dejan Sretenović.

- *Zorica Atić*, Centar za kulturu Grocka. Zorica Atić brani boje male lokalne ustanove i svojim radom dekonstruiše odnos centar – periferija. Ovo

STRUČNJAK

je prva nominacija i za Zoricu Atić i za Kulturni centar u Grockoj.

Kako je naglasila prethodna laureatkinja, Tijana Palkovljević Bugarski, prilikom otvaranja koverta sa imenom dobitnika, ovo je najznačajnija kategorija u muzejskoj delatnosti, jer sublimira sve modele i medije rada i izlaže ličnost stručnjaka profesionalnom sudu. To je ujedno i najuticajnija kategorija jer nema uspešnih muzeja bez uspešnih stručnjaka i u tom smislu muzejski stručnjaci jesu oni koji našu muzejsku praksu čine boljom, kvalitetnijom i koji omogućavaju da se svi dalje razvijamo. Potpunom saglašnošću Komisije, individualnih i institucionalnih članova, dobitnik Nagrade Muzejski stručnjak godine je Milena Milošević Micić, muzejska savetnica Zavičajnog muzeja Knjaževac.

MUZEJ GODINE

U kategoriji Muzej godine ostalo je pitanje: Ko će se pridružiti dosadašnjim laureatima? To su: Jugoslovenska kinoteka (2021), Muzej savremene umetnosti Beograd (2020), Narodni muzej u Beogradu (2019, 2017), Muzej naivne i marginalne umetnosti Jagodina (2018), Muzej primenjene umetnosti (2017, 2006), Kuća legata (2015), Narodni muzej Zaječar (2012), Muzej afričke umetnosti (2007), Narodni muzej Crne Gore, Cetinje (2005) i Muzej grada Novog Sada (2004). Posebnu pažnju izazivala je činjenica da nijedan od nominovanih muzeja do sada nije osvajao ovo priznanje. A nominovani su bili:

- *Etnografski muzej Beograd*. Ovo je druga u nizu nominacija ove ustanove u kategoriji Muzej godine, nakon 2021. U istoriji Nagrade Etnografski muzej u Beogradu dobio je priznanje za muzejskog stručnjaka godine, 2005. godine, kada je titulu ponela sadašnja direktorka ustanove Tijana Čolak Antić. Koleginica Čolak Antić sada je predstavnicom tima stručnjaka i ustanove u kategoriji Muzej godine.

- *Galerija Matice srpske*, Novi Sad. GMS je lider po broju priznanja u dosadašnjoj istoriji Nagrade NK ICOM-a Srbije – ukupno 8, ali nikada u kategoriji Muzej godine. Dosadašnji skor je impresivan: Muzejski stručnjak – 1 (2021), Projekat 2 (2018, 2010) i čak 5 u kategoriji Publikacija godine (2018, 2017, 2016, 2013, 2008). Muzejski stručnjak iz 2021. godine, Tijana Palkovljević Bugarski, predstavnicom je tima stručnjaka i Galerije u kategoriji Muzej godine 2022.

- *Muzej nauke i tehnike*, Beograd. Ovo je prva nominacija u kategoriji Muzej godine za ovaj beogradski muzej. Do sada je MNT poneo priznanje samo jednom, u kategoriji Muzejski stručnjak – 2020. godine, koleginica Snežana Toševa. Muzej i stručni tim ustanove predstavlja direktor Zoran Lević.

- *Narodni muzej Kruševac*. Ovo je prva samostalna nominacija u bilo kojoj kategoriji Nagrade ICOM-a Srbije za kruševački Narodni muzej. Naime, 2022. godine, u kategoriji Projekat, Kruševac je izvojevao nominaciju realizujući zajednički projekat sa Narodnim muzejom u Kraljevu – *Prepoznavanje 5*. Ustanovu i stručni tim predstavlja direktor Goran Vasić.

MUZEJ

• Narodni muzej Zrenjanin. Narodni muzej Zrenjanin je i 2021. godine bio nominovan u kategoriji Muzej godine, ali je glasovima članova ICOM-a Srbije nagrada otišla u ruke Jugoslovenske kinoteke. Ukoliko bi dobio Nagradu ove godine, to bi bila prva nagrada u bilo kojoj kategoriji za zrenjanski muzej. Ustanovu i stručni tim predstavlja director Siniša Onjin.

Po oceni Komisije za dodelu Nagrade, izdvojila su se dva muzeja koja su svojim sveukupnim radom obeležila godinu za nama – Galerija Matice srpske iz Novog Sada i Muzej nauke i tehnike iz Beograda. Po individualnim glasovima članova NK ICOM-a Srbije, ovom dvojcu pridružio se i Narodni muzej Zrenjanin čineći ovu trku još zanimljivijom. Konačno, presudili su glasovi institucionalnih članova, koji su napravili gotovo neznatnu razliku u korist Muzeja nauke i tehnike. Još jedna neizvesna kategorija za sam kraj.

ZAHVALNICE NK ICOM-a Srbije za doprinos popularizaciji muzejske delatnosti u Srbiji dobili su:

• *Nikola Stojanović*, Elektronski fakultet u Nišu, kao inicijator projekta *3D Srbija* zaslužan za popularizaciju arheološkog i arhitektonskog nasleđa jugoistočne Srbije.

• *Smiljana Popov*, autorka *Beograda za početnike*, naučno-popularnog, dokumentarnog serijala reportažnog karaktera koji gledaoce vodi na edukativno putovanje kroz kulturno-istorijske, arheološke i prirodne znamenitosti Beograda.

Za uspešnu organizaciju događaja dodele nagrada NK ICOM-a Srbije svakako treba zahvaliti timu

Jugoslovenske kinoteke koji se iznimno potrudio da bude dobar domaćin, kao i Odboru za komunikacije i volonterima koji, su osim u Jugoslovenskoj kinoteci, bili zaduženi za dvomesečno praćenje i promovisanje svih kandidata i nominovanih na web-sajtu Nagrade <https://www.icomnagrada.com/>, kao i na društvenim mrežama. Dugujemo ogromnu zahvalnost i svim nominovanima koji su jednodinutnim videom doprineli većoj vidljivosti takmičenja i učinili ceo proces zanimljivim.

Tim za komunikacije NK ICOM-a Srbije

Komisija je ta kojoj smo dali mandat i poverenje da izdvoji najznačajnije i najpredanije pojedince, projekte i timove koji su učinili da njihova ustanova „zablista“. No, Komisija je samo prva „prepreka“ koju pojedinac ili tim treba da prođe. Ne zaboravimo, jedan od veoma važnih aspekata svake nagrade je percepcija i recepcija podataka i argumenata iz prijave – kako nas vide i vrednuju kolege, kako doživljavaju naš rad, ali i koliko smo spremni da ga potvrdimo. Jer u svakom momentu svi podaci i veze (linkovi) iz aplikacije su dostupni svima – u tom svetlu poslovice „Ne mogu se lagati svi ljudi sve vreme“ dobija na značaju. Mogućnost glasanja za nominovane imaju svi aktivni članovi NK ICOM-a Srbije, jer i svi aktivni članovi imaju pravo da budu birani za člana Komisije. ♡

IZLAZAK IZ ZONE KOMFORA

Projekti Spomen-zbirke Pavla Beljanskog

Pripremila
VALENTINA VUKOVIĆ

Spomen-zbirka Pavla Beljanskog je u okviru programa Fondacije NOVI SAD – EVROPSKA PRESTONICA KULTURE organizovala tri velika projekta: CHOREOCHROMA, HEROINE SPOMEN-ZBIRKE PAVLA BELJANSKOG i SAVA ŠUMANOVIĆ I EVROPSKI REALIZMI IZMEĐU DVA SVETSKA RATA. Osim osnovne ideje da se kroz ove projekte promoviše kulturno nasleđe Spomen-zbirke, u njihovom kreiranju obuhvaćene su brojne aktuelne teme: politike identiteta i multikulturalnosti, odnos centra i periferije, elitističko i marginalno/alternativno, inkluzija, kao i uključivanje mladih u kreiranje programa.

Svoju privilegovanu poziciju institucije kulture koja je utemeljena na delima najznačajnijih srpskih umetnika iz prve polovine 20. veka, Spomen-zbirka je iskoristila kao osnov za problemske teme sva tri projekta, za okupljanje značajnog broja obrazovnih i umetničkih ustanova, kao i nezavisnih stručnjaka, umetnika i udruženja s ciljem da unapredi svoje sadržaje, ali i da nezavisne aktere učini vidljivijim i relevantnijim za kulturu grada i šire.

Projekat *ChoreoChroma* spojio je dve evropske prestonice kulture u 2022. godini – Novi Sad i Eš-sir-Alzet, zatim Spomen-zbirku Pavla Beljanskog s plesnim udruženjem *LUCODA* (Luksemburg) i fondacijom *Bewegend Beeld* (Rotterdam), a mlade novosadske plesače sa umetnicima iz različitih oblasti: plesa, slikarstva, fotografije, muzike i videa. Projekat je obuhvatio pet rezidencija u Novom Sadu, Luksemburgu, Ešu (Luksemburg) te završni sastanak u Roterdamu, a podrazumeva rad međunarodne i raznolike grupe umetnika, inspirisane umetničkim delima iz Spomen-zbirke. Stvaralački proces u Ešu rezultirao je multimedijalnom interpretacijom Šumanovićeve slike *Doručak na travi* (1927) iz kolekcije Pavla Beljanskog, u okviru performansa izvedenog jula 2022. u Eš-Belvalu, koji je bio deo programa *EuroMix/RemixEurope* Eš 2022. Ovaj kreativni proces prenet je na odabranu grupu mladih plesača u Novom Sadu u okviru platforme *Budućnost Evrope*, promovisane u aprilu 2022. godine.

Predvođeni koreografima Đovanijem Zazerom i Rianon Morgan i slikarkom Šantal Make, uz muziku Ljubomira Nikolića, mladi plesači su nastupili i na Trgu galerija kao deo programa otvaranja izložbe *Sava Šumanović i evropski realizmi između dva*

Projekat CHOREOCHROMA spojio je dve evropske prestonice kulture u 2022. godini – Novi Sad i Eš-sir-Alzet, zatim Spomen-zbirku Pavla Beljanskog s plesnim udruženjem LUCODA (Luksemburg) i fondacijom BEWEGEND BEELD (Rotterdam), a mlade novosadske plesače sa umetnicima iz različitih oblasti: plesa, slikarstva, fotografije, muzike i videa. Projekat je obuhvatio pet rezidencija u Novom Sadu, Luksemburgu, Ešu (Luksemburg) te završni sastanak u Roterdamu, a podrazumeva rad međunarodne i raznolike grupe umetnika, inspirisane umetničkim delima iz Spomen-zbirke.

svetska rata, 24. septembra 2022. godine. Dva projekta su, uz performans, povezana i izložbom ChoreoChroma u Galeriji likovne umetnosti poklonzirci Rajka Mamuzića. Ovo povezivanje i deljenje sadržaja u okviru otvaranja i programa izložbe posvećene Savi Šumanoviću, promovisalo je ideju programskog luka Kaleidoskop kao grada scene, ali i uključivanje sve tri institucije na Trgu galerija u jedinstven sadržajni okvir. Koordinatorica projekta je viša kustoskinja Jasmina Jakšić Subić.

Programski luk *Heroine* bio je povod da se Spomen-zbirka prezentuje javnosti kao redak primer legata u međunarodnim okvirima sa umetničkom kolekcijom u kojoj četvrtinu od ukupnog broja dela čini žensko stvaralaštvo. Uz 46 dela sedam umetnica iz Kolekcije – Nadežde Petrović, Vidosave Kovačević, Lize Križanić, Zore Petrović, Leposave St. Pavlović, Ljubice Sokić i Milice Zorić – na izložbi je predstavljen i izbor radova umetnica iz Likovne zbirke muzeja (pri čemu su crteži Ljubice Sokić izloženi prvi put), kao i fotografije ovih umetnica. Autorke projekta su profesorka Milanka Todić,

upravnica, viša kustoskinja Milana Kvas i kustoskinja Valentina Vuković.

Katalog izložbe objavljen je na srpskom i engleskom jeziku, a sadrži tekstove autorki različitog obrazovanja i zanimanja – Milanke Todić, Valentine Vuković, teoretičarke umetnosti Vere Kopicl i umetnice i teoretičarke Mije Ćuk. Poseban segment izložbe predstavljala je i digitalna postavka fotografija koje su poslali građani, odzivajući se na javni poziv Spomen-zbirke: #HeroineMogŽivota.

Deo izložbene postavke čine video-prezentacije o umetnicama iz kolekcije, dok jedna od njih, čija je urednica Suzana Vuksanović, muzejska savetnica Muzeja savremene umetnosti Vojvodine, predstavlja relacije dela ovih autorki sa radovima savremenih novosadskih umetnica: Milice Dukić, Zorice Čolić, Jelene Vladušić, Jelene Janev, Monike Sigeti, Jelene Kovačević, Dragane B. Stevanović. O statusu umetnica u 20. veku, njihovoj emancipaciji i zastupljenosti u muzejskim kolekcijama govorilo se na brojnim predavanjima, kao i na tribini na kojoj su učestvovali stručnjaci iz zemlje i regiona. Razgovori sa savremenim umetnicama posvećeni su temama koje ih zaokupljaju, pozicioniranosti na lokalnoj sceni, kao i njihovim međunarodnim iskustvima.

Izložba *Sava Šumanović i evropski realizmi između dva svetska rata* realizovana u okviru programskog luka Kaleidoskop kulture, deo je kompleksnog projekta koji obuhvata tri izložbe u tri galerije i dva grada i povezuje četiri zemlje: Srbiju, Severnu Makedoniju, Hrvatsku i Francusku. U Spomen-zbirci Pavla Beljanskog, uz dela iz kolekcije Beljanskog, izložene su i slike iz ove četiri zemlje (iz ukupno devet ustanova i jedne privatne kolekcije).

Tri izložbene postavke prati trojezičan, reprezentativan katalog – zbornik s radovima istaknutih naučnih i muzejskih stručnjaka – Zvonka Makovića, Lidije Merenik, Igora Borozana, Ane Ereš, Sofije Milenković, Gordane Krstić Faj, Tamare Ognjević, Tijane Palkovljević Bugarski i Milane Kvas, koji su dali odgovore na pitanja u vezi sa temama: obrazovanje Save Šumanovića, uticaj Andre Lota, njegov rani opus, slike iz Francuske koje su prvi put predstavljene srpskoj javnosti, kritička uporišta, fenomen klasičnog i širi kontekst Šumanovićevog života i rada. Prateći program, pored autorskih predavanja, uključuje izvođenje pozorišne predstave *Boemi s Monparnasa* Teatra mladih *Mišolovka* u režiji Ibri Sakića, tumačenje postavke na znakovnom jeziku, taktilne postavke dela Save Šumanovića i taktilne dečje radionice. Ovim programima, čija je autorka Milica Orlović Čobanov, projekat se vezuje i sa lukom Druga Evropa. Radionice u okviru muzejskog programa TALE (Teach Art Learn English), čiji je rukovodilac Jasmina Jakšić Subić, podrazumevaju uče-

nje jezika i kritičkog razmišljenja kroz tumačenje umetničkih dela i drugo.

Deo projekta je i održavanje istoimene međunarodne naučne konferencije 25. i 26. novembra u Spomen-zbirci Pavla Beljanskog i Galeriji slika *Sava Šumanović* u Šidu. Naučni odbor i učesnike konferencije čine eminentni istraživači, istoričari i teoretičari umetnosti, univerzitetski profesori i muzejski stručnjaci iz zemlje i regiona. Cilj njenog održavanja je da stručnoj i široj javnosti donese nove prizme posmatranja života i dela ovog velikog slikara.

Projekti Spomen-zbirke Pavla Beljanskog u 2022. godini, usklađeni sa vrednostima i idejama Evropske prestonice, realizovani kroz sinergiju slikarstva, fotografije, plesa, muzike i pozorišta, opravdali su očekivanja i pružili osnov za dalju saradnju i nove projekte sa brojnim novim partnerstvima. Pribegavanje interdisciplinarnosti i eksperimentisanje sa novim načinima povezivanja aktera na sceni koji dolaze iz različitih oblasti, medija, sfera interesovanja, ali i primena novih modela funkcionisanja, čini se neophodnim u 21. veku. Kvalitet projekata Spomen-zbirke i drugih ustanova kulture u Novom Sadu, kao i višestruko veći broj posetilaca novosadskih muzeja tokom 2022. godine, najbolja su ocena uspešnosti programa *Novi Sad – Evropska prestonica kulture*. 🍷

NEPODNOŠLJIVA LAKOĆA KREATIVNOSTI (I NJENOG OSPORAVANJA)

Piše
DUŠICA POPOVIĆ

Sve do druge polovine XVIII veka kreativnost se vezivala za božje stvaranje, dok se ljudsko stvaranje smatralo podražavanjem (po Svetom Avgustinu Bog je kreator, a čovek tek kreatura). No od tog vremena pa sve do polovine XX veka kreativnost postaje ekskluzivno svojstvo čoveka, tačnije malobrojnih pojedinaca, umetnika genija (znatno ređe umetnica) i enfant terrible. Kreativnost koja se pripisivala umetnosti i njenim nosiocima je figurirala kao kontrapunkt prozaičnosti, scijentizma i ekonomizma industrijskih društava u usponu. Međutim, u poslednjih nekoliko decenija kreativnost gubi svoju auru, trivijalizuje se i ekonomizuje, stavljajući se u službu dominantnih mnjenja.

Sveprisutna, iznuđena „kreativnost” različitih kreativnih direktora/ki umesto umetnika/ca je slaba kreativnost našeg doba antropocena, poput slabe misli prethodne epohe postmodernizma. Takva kreativnost je prevashodno kreativnost toka a ne učinka, koja predupređuje pitanja i dileme „kreativnim rešenjima”, ostajući u okvirima preovlađujućih kulturnih obrazaca i težeći „izvlačenju maksimuma” iz njih („jer Vi to zaslužujete”). Tome značajno doprinose kulturne i kreativne¹ industrije ili industrije zabave koje kao širi pojam obuhvataju gotovo sve kreativne delatnosti koje se posmatraju kao značajan aspekt ekonomije ili kvantifikacije stvaralaštva.

¹ *Kreativna industrija* je kategorija koja se u akademskom, industrijskom i političkom diskursu počela upotrebljavati osamdesetih i devedesetih godina XX veka. Za nju se može tvrditi da sadrži značajnu preduzetničku dinamiku *nove ekonomije* koju termini kao što su *umetnosti, mediji i kulturne industrije* ne sadrže. Rano prepoznavanje distinktivnog doprinosa kreativnih industrija se pojavilo u dokumentu pod nazivom *Creative Industries Task Force Mapping Document (CITF/1998/2001)* u Velikoj Britaniji. Ovaj dokument je kreativne industrije definisao kao „aktivnosti koje svoje poreklo imaju u individualnoj kreativnosti, veštinama i upotrebi intelektualne svojine u punoj meri”. U sektor kreativnih industrija su uključene sledeće aktivnosti: advetajzing, arhitektura, umetnosti i tržište antikviteta, zanati, dizajn, dizajnerska moda, film, interaktivni softver, muzika, televizija i radio, izvođačke umetnosti, izdavaštvo i softver.

„U toj interakciji kulture i ekonomije tržište se pojavljuje kao dominantna razmjenska mreža. Uključivanje kulture ne odvija se samo kao prihvaćanje ili širenje određenih kulturnih vrijednosti, nego u prvome redu kao afirmacija kreativnosti na svim planovima [...] Kulturna proizvodnja nije više neka prateća djelatnost, nadgradnja koja eventualno okuplja simboličk vrijednosti i sl., već postaje neposredna proizvodna i tržišna vrijednost, odnosno ekonomija [...] *Kulturna proliferacija ne ukazuje toliko na širenje samog područja kulture, nego prije na interakciju, odnosno uključivanje kulturnih područja u druga specijalizirana područja djelatnosti* (podvukla D. P.).”²

Pokazuje se da kultura, koja je nekada proizvodila simboličke vrednosti, danas pre opstaje kao simbolična vrednost; ona se entropijski utapa u mnogobrojne, manje-više utilitarne, privredne delatnosti, unutar kojih funkcioniše kao promoterka poželjnih stilova života (održivost, pro/anti kapitalizam, veganstvo, meditacija, fitnes itd.). Pritom, industrija kulture eksploatiše prethodno postojeće i/ili nove kulturne sadržaje na „pristupačan”³ način, dok se kreativnost kreativnih in-dustrija, izgleda, često sastoji u veštini ili umeću opstajanja u polju kulture „bez posedovanja kulture” odnosno sa sumnjivim kulturnim kapitalom. Samim tim, kulturne industrije reifikuju kulturnu baštinu, kao i novonastale kulturne/umetničke artefakte, dok kreativne industrije prvenstveno reifikuju kulturalizovana iskustva, nezavisno od njihovog porekla i dometa. Ipak, u prak-

² Nada Švob-Đokić, „Što su kulturne/kreativne industrije”?, iz: N. Švob-Đokić, J. Primorac, K. Jurlin, *Kultura zaborava*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2008, 64–65.

³ Recimo, kada se kulturni artefakti hronološki, tehnološki, estetski, politički, sociološki udaljenih epoha popularizuju tako što se predstavljaju kao etički i psihološki bliski idealima našeg vremena (npr. kada se na civilizaciju Lepenskog vira aludira kao na „kosmopolitsko, rodno ravnopravno, ekološki osvešćeno i besklasno društvo”).

si nije uvek lako povući jasnu demarkacionu liniju između dva pomenuta pristupa jer se u naše doba tzv. artistskog kapitalizma oni neizbežno prepliću: zvanične kulturne ustanove usvajaju „artistski” ili zabavni, kolokvijalni ton prezentacije svojih programa dok se u isto vreme nekadašnjim umetničkim strategijama i toposima visoke kulture koristi ili bar zaogrće celokupni sektor kreativne industrije.

Zašto se, recimo, ustanove koje naglašavaju isključivo svoj zabavni karakter nazivaju muzejima? Tom rečju se mogu nazvati i kafana, teretana, kafilerija... ali tada ona funkcioniše kao i bilo koje drugo lično ime i ne opisuje vrstu institucije (osim ako se iste ne posmatraju kao „protomuzejske” ispostave koje promovišu „imerzivan” pristup svojim zbirka-piće, sprava za vežbanje, pasa itd.). Međutim, u nazivima Muzej selfija, Muzej iluzija i sl. ta reč zapravo označava vrstu institucije koja nešto „baštini” odnosno obezbeđuje uslove za sticanje nekog iskustva (narcizma (?) u prvom ili optičkih iluzija u drugom slučaju). Da li to znači da u kolektivnoj svesti muzej još uvek poseduje značajan društveni kredibilitet i legitimacijski kapacitet bez obzira na vrstu sadržaja koju nudi – zbog čega može da omogućiti kultivisan pristup i „kreativnim” sadržajima komercijalnih ispostava? Ili je upravo obrnuto, (veliki evropski) muzeji se ugledaju na pomenute ispostave i stavljaju svoj kulturni kapital u funkciju komercijalnih interesa društava u kojima se nalaze? *Kakvu i čiju* sliku sveta zastupaju takvi muzeji u naše vreme koje više ne počiva na kulturi slike već na kulturi apstrahovanja Slike hiperprodukcijom slika (tj. na kriptoikonoklazmu, perfidnijem obliku ikonoklazma)? Kako u tom svetlu tumačiti seriju ovogodišnjih napada na muzeje od strane klimatskih aktivista i aktivistkinja, lepljenje šaka za ramove i stakla slika, gađanje slika hranom i dr.? Aktivističke diverzije su očito usmerene na savremeno društvo i politički establišment, a velike muzeje tretiraju kao njihov dežurni *kreativni servis*. Iako je ovakav aktivizam

usmeren ka spolja, takvi činovi se mogu čitati i kao prozivanje samih muzeja čija se društvena odgovornost neretko bazira na hinjenoj, politički autističnoj benevolentnosti, kao pukom odrazu rasprostranjenih ideologija.⁴ S druge strane, čini se da oni koji protestuju svojim gestovima i rečima iskazuju prezir prema (mejnstrim) vizuelnoj kulturi kao takvoj, koja je, po njima, irelevantna spram budućeg golog biološkog opstanka, dok istovremeno vode računa da zaista ne oštete umetnička dela (odabrana zbog svoje ekološki i/ili moralno prikladne „poruke” poput Botičelijevo *Proleća*, Pikasovog *Masakra u Koreji* i sl.). Da li je stoga ovde u pitanju nekreativni otpor u obliku „kreativne” zabave po meri (muzejskog) establišmenta – bezopasni, post-pseudo-ikonoklastični geg u maniru (ekološke) osvešćenosti?

Ipak, smatramo da danas izravan otpor (institucionalnoj) kulturi u najširem smislu nije više konstruktivan ni ubedljiv. Muzeji mogu i treba da se angažuju povodom važnih društvenih pitanja pravljenjem adekvatnih programa uz *izbegavanje banalizacije kreativnosti, politike „najboljih name-ra” ili otpora*. Takođe, uvek se mogu osnivati i paramuzejske institucije, uslovno rečeno, posvećene denaturalizaciji, problematizaciji i kritici različitih društvenih fenomena i (pred)ubedenja relevantnih za lokalne kontekste i zajednice. Na primer, Srbiji, između ostalog, nedostaje jedan MUZEJ VAZDUHA SA SVIH MERIDIJANA, koji bi baštini kosmoksenofobiju, te bio namenjen svima onima koji žele da u bezbednom okruženju, sa bezbedne udaljenosti iskuse/omirišu sve one aspekte savremenog društva „strane našim porodičnim vrednostima”, „bez opasnosti” po održivost tih vrednosti (na taj način bi čak i „duboko disanje” metaforično i doslovno moglo delovati kao kreativna a politički celishodna praksa u muzejima). ♣

⁴ Npr. kursevi joge i antistres programi koji se organizuju u muzejima jer se veruje da „duboko disanje i isticanje poboljšavaju fokusiranje na sadašnji trenutak i umetnost”!

TANKA LINIJA BESKONAČNOSTI

Pišu
JELENA MANOJLOVIĆ
IVAN STANIĆ

Istinitost Paracelzusove izjave iz 16. veka: „Sve supstance su otrovne i nema nijedne koja nije. Samo doza razlikuje otrov od leka. Sve može biti toksično ako je doza dovoljno visoka“, svaki dan se potvrđuje zahvaljujući savremenim naučnim istraživanjima. Postala je bezvremena opštevažeća. Upravo je Paracelzusova tvrdnja bila okosnica rada na izložbi TANKA LINIJA, koju su realizovali Jelena Manojlović iz Muzeja za istoriju farmacije, Ivan Stanić iz Muzeja nauke i tehnike i Svetlana Mitrović iz Etnografskog muzeja, u periodu od 7. aprila do 15. juna 2022. u Galeriji 51 Muzeja nauke i tehnike.

Izložba može da se čita na više načina: linearno-istorijski, fenomenološki i lokalno. Kada govorimo o istorijskoj perspektivi, ona se oslanja na jasne istorijske činjenice, do kojih se došlo u saradnji sa istoričarima i arheolozima. Stari vek je ilustrovan predmetima sa arheološkog nalazišta Viminacijum. Iz tog perioda potiče priča o olovu koja traje sve do savremenog doba, tj. do današnjih dana. U delu posvećenom srednjem veku, pored olova, predstavljen je *Traktat o otrovima iz Hilendarskog medicinskog kodeksa*, sa najnovijim rezultatima istraživanja istoričara Stanoja Bojanina, koja su prvi put predstavljena na izložbi i u pratećem *Zborniku radova Tanka linija*, a koja pokazuju da su srednjovekovna medicina

i farmacija u Srbiji išle u korak sa zapadnim znanjima. Deo posvećen životinjskom svetu pokazuje da na teritoriji Srbije nema mnogo otrovnih vrsta. To su samo određene vrste zmija (šarka, poskok i šargan), žaba krastača, ali se u smrtonosne mogu ubrojati i pčele, ose i stršljenovi, u zavisnosti od osetljivosti osobe koja dođe u dodir sa njihovim otrovom. Za nekoga će ujed ovih insekata biti bezazlen, a za nekoga smrtonosan. Deo posvećen najkarakterističnijim biljkama, slikovito govori preko panoa, herbarijuma i predmeta. Kako je flora u Srbiji izuzetno bogata, na teritoriji naše zemlje postoji i određeni broj otrovnih biljaka. Međutim, ako se te biljke pravilno primene, mogu biti i lekovite. Etnološki kontekst

Potvrdu jasnom konceptualnom izrazu izložba TANKA LINIJA našla je u paralili sa izložbom koja je postavljena i otvorena 25. maja 2022. u Muzeju nauke (Science Museum) u Londonu pod naslovom CANCER REVOLUTION. Veza ove dve izložbe prilično je očigledna. Gotovo istovremeno, u dva muzeja nauke, u dva različita grada, Beogradu i Londonu, dva segmenta izložbi kontekstualizovana su i prikazana na gotovo identičan način. Poruka je potpuno jasna i zaključujemo da nauka ne poznaje granice.

Muzej nauke i tehnike Beograd, priča o X-zracima

povezan sa lekovitim/otrovnim biljkama, zasnovan je na priči o baba Anujki, čuvenoj trovačici i poznatom masovnom ubici iz Vladimirovca. Sama baba Anujka nikada nije priznala da je nekoga ubila, ona je „samo rešavala probleme ljudi“. Poseban segment izložbe posvećen je fenomenu samo jedne bakterije, *Clostridium botulinum*, koja predstavlja najpotentnije biološko oružje. Smrtonosne doze toksina koje proizvodi ova bakterija (botoks) su toliko male da kristal veličine zrna peska može da usmrti 9600 ljudi. Ova bakterija se najčešće može naći u hrani koja je neadekvatno čuvana ili je sumnjivog porekla. Međutim, isti toksin koristi se i u medicinske i estetske svrhe. Značaj naučnih dostignuća je nemerljivo

veliki i pored štetnih posledica pojedinih otkrića. U tom smislu su predstavljene priče o odnosu koristi i štetnosti X-zraka i radioaktivnih elemenata, kao i važnosti njihove precizne upotrebe, kada dolazi do fantastičnih rezultata. Radioaktivnost i X-zraci su danas neizostavni u preciznoj i tačnoj dijagnostici. Neophodno je samo pravilno i tačno doziranje. Otkriće sporednog dejstva bojnih otrova otvorilo je vrata razvoju važne i prve grupe lekova u tretmanu kancera. Prilikom eksplozije gasa S-iperita na američkom brodu 1943. godine, vojni lekar Glimen je zapazio znatno smanjenje broja belih krvnih zrnaca kod mornara koji su udisali ovaj gas. To je podstaklo naučnike da ga primene kod pacijenata obolelih

Science Museum London,
priča o nastanku citostatika

od leukemije koju karakteriše višestruko povećanje broja belih krvnih zrnaca. Zbog izuzetne otrovnosti S-iperita, nastali su analozi i drugi citostatiki koji se i danas koriste u terapiji karcinoma.

Potvrdu jasnom konceptualnom izrazu izložba *Tanka linija* našla je u paralali sa izložbom koja je postavljena i otvorena 25. maja 2022. u Muzeju nauke (Science Museum) u Londonu pod naslovom *Cancer Revolution*. Tema kancera je ovom izložbom prvi put objašnjena u jednom muzeju, sa preko 100 objekata, građom iz prošlosti i sadašnjost, sa onim što bi nas moglo očekivati u budućnosti, kako se kancer prevenira, detektuje i tretira. Izložba predstavlja i životne priče pacijenata, lekara, naučnika, jednom rečju onih koji zajednički proučavaju i nalaze nove načine tretmana u cilju poboljšanja lečenja i deljenja nade.

Veza ove dve izložbe prilično je očigledna. Gotovo istovremeno, u dva muzeja nauke, u dva različita grada, Beogradu i Londonu, dva segmenta izložbi kontekstualizovana su i prikazana na gotovo identičan način. Poruka je potpuno jasna i zaključujemo da nauka ne poznaje granice. Prikaz otkrića i upotrebe X-zraka koji su suštinski štetni, ali u dijagnostici i tretmanu izuzetno značajni, a može se reći i neizostavni, u oba muzeja postavljen je na gotovo identičan način. 🍷

LIČNA BIBLIOTEKA NIKOLE TESLE

Kulturno dobro od velikog značaja

Piše
IVANA ĆIRIĆ

Muzej Nikole Tesle je od osnivanja zamišljen kao kompleksna institucija koja ima kulturni, obrazovno-naučni i memorijalni karakter. Ovakva postavka je u velikoj meri odredila njegovu prvobitnu viziju i misiju, a danas je on oličenje institucije jedinstvenog tipa i kulturno-istorijskog zadatka. Osim činjenice da je osnovan kao prvi tehnički muzej u Jugoslaviji, da se u njemu čuva i obrađuje ostavština genijalnog pronalazača Nikole Tesle, on ujedno predstavlja ustanovu kompleksnog tipa jer se u njemu baštini građa različitog sastava: muzejski artefakti, arhivska i bibliotečka građa, ali i posmrtni ostaci Nikole Tesle, što ga čini jednim od retkih memorijalno-tehničkih muzeja u svetu.

Jedan od osnovnih zadataka baštinskih institucija poput biblioteka, arhiva i muzeja je da prikupljaju, obrađuju, čuvaju i učine dostupnim kulturna dobra koja su pohranili. Pomenute institucije imaju mogućnost odabira najadekvatnijeg načina za prenošenje kulturne poruke putem raznovrsnih oblika koji im danas stoje na raspolaganju. Odabir pristupa prezentaciji može biti kompleksan zadatak posebno u slučaju raznorodnih zbirki koje su deo jedne celine, jer su tu neprimenjiva pojedinačna rešenja budući da je neophodno održati povezanost svih kolekcija i muzealija. Obrada i interpretacija raznorodnog materijala koji se čuva u Muzeju Nikole Tesle – arhivskih dokumenata, ličnih predmeta, bibliotečke građe, predstavlja svojevrsan izazov kako za muzejsko osoblje tako i za pojedinačne istraživače.

Kompleksnost građe koju čuva, dovela je do toga da nad muzejom bdije čitav niz, po principu matičnosti, nadležnih ustanova zaštite kulturnih dobara: Narodni muzej, Muzej nauke i tehnike, Muzej savremene umetnosti, Narodna biblioteka Srbije, Biblioteka grada Beograda, Arhiv Srbije i Istorijski arhiv Beograda. Izazov koji se stalno nameće je definisanje strategije za obradu i prezentaciju materijala jer se podrazumeva da svaka struka infiltrira određena rešenja, koja onda u većini slučajeva nije moguće dosledno sprovesti, jer je lična ostavština Nikole Tesle organska celina iako se sastoji od raznovrsnih materijala, te je neophodna konstantna sinhronizacija različitih rešenja koja odgovaraju specifičnostima fundusa ovog muzeja.

Po navodima muzejskih stručnjaka, u momentu kada je stigla iz Sjedinjenih Američkih Država, lična zaostavština se sastojala od:

1. pisanog i na drugi način zabeleženog dokumentarnog materijala koji je naknadnom obradom razvrstan u:
 - a) arhivsku građu, kasnije nazvanu „Lični fond Nikole Tesle – ostavština Nikole Tesle“;
 - b) bibliotečki materijal, tzv. „Lična biblioteka Nikole Tesle“, u okviru koga se nalaze i novinski isecci (Teslina hemeroteka);
2. lične i druge predmete koji su kasnije podeljeni u više muzejskih zbirki.

Bibliotečki fond muzeja čine dve odvojene celine. Prvu celinu čini Lična biblioteka Nikole Tesle, dok drugu čini muzejska biblioteka. Iako su ove celine fizički odvojene, povezuje ih ista tematika i organska povezanost: u okviru obe celine se čuvaju publikacije koje se tiču života i rada Nikole Tesle.

U članu 26 Zakona o kulturnim dobrima (Stara i retka knjiga) navodi se: *Staru i retku knjigu sačinjavaju: rukopisi, rukopisne i štampane knjige, periodika i druga bibliotečka građa nastala do kraja 1867. godine, retke knjige, određeni primerci periodičnih izdanja i druge retke bibliotečke građe nastale i posle ove godine, određena bibliotečka građa koja se na osnovu ovog zakona dostavlja ovlašćenoj biblioteci kao obavezni primerak i dokumentacija o njoj, kao i posebne bibliotečke celine koje su zbog svog sadržaja, umetničke, kulturne i istorijske vrednosti značajne za nauku i kulturu* (Zakon o kulturnim dobrima. Službeni glasnik Republike Srbije, br. 71/94).

Na osnovu ovog zakona a na predlog tadašnje uprave Muzeja, Narodnoj biblioteci Srbije upućen je dopis 7. marta 2014. godine, sa molbom da se Lična biblioteka Nikole Tesle proglasi za kulturno dobro od velikog značaja kao stara i retka knjiga. Odluku o utvrđivanju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od velikog značaja doneo je Upravni odbor Narodne biblioteke Srbije 18. marta 2014. godine.

U pogledu preventivne zaštite ovog fonda ostvareni su određeni koraci. Periodika i hemerotečka

građa iz Tesline zaostavštine smeštene su u posebne komore sa klimatskom regulacijom. Monografske publikacije su odložene u vitrine izrađene od stakla i drveta bez posebne klimatske regulacije budući da su u relativno dobrom stanju, ali su postavljeni meri instrumenti koji registruju promene.

Informatička era, razvoj novih tehnologija i digitalnih medija otvorili su neograničene mogućnosti u oblasti dokumentovanja i prezentacije znanja kao prvom koraku u procesu njegovog očuvanja i diseminacije. Tehnološke prednosti upotrebe novih medija su nam takođe omogućile i brojne inovacije i unapređenja pristupa, vidljivosti i predstavljanja nacionalne kulturne i naučne baštine. Nosioци prakse u ovoj oblasti trebalo bi da budu upravo institucije koje brinu o nasleđu – muzeji, institucije zaštite spomenika kulture, biblioteke i arhivi. U skladu sa smernicama za digitalizaciju kulturnog nasleđa u Republici Srbiji, ustanovama zaštite preporučuje se korišćenje informacionih sistema koji omogućavaju rad na poslovima digitalizacije. To je u skladu i sa preporukama o onlajn dostupnosti kulturnih dobara Komisije Evropske unije, gde je digitalnim bibliotekama dodeljena najvažnija uloga u ovoj inicijativi. U Muzeju Nikole Tesle razvijen je čitav spektar baza podataka i drugih strukturiranih aplikacija koje omogućavaju rad zasnovan na informatičkoj podršci. Neophodno je omogućiti dalji razvoj ovih baza, kao i adekvatno održavanje postojećih sistema, jer samo adekvatna obrada materijala omogućava kvalitetno prezentovanje lične zaostavštine Nikole Tesle. Stručno i dosledno tretiranje materijala, uz korišćenje postojećih informatičkih alata i softvera glavni je preduslov da Teslina zaostavština bude dostupna i vidljiva u svakom kutku planete jer bez Tesle ne bismo spoznali ni moderno, bez-žično, tehnološko doba. ♣

IZDAVAČ
NK ICOM Srbija, Trg Republike 1a, Beograd
icom.serbia@gmail.com
<http://network.icom.museum/icom-serbia>

ZA IZDAVAČA
Nikola Krstović

GLAVNI UREDNIK
Tatjana Mihailović

UREĐIVAČKI ODBOR
Milena Milošević Micić
Jelena Ognjanović
Una Popović
Nela Tonković

SARADNICI U OVOM BROJU
Eszter Bohus, Biljana Crvenković, Violeta Cvetanostka, Ivana Ćirić, Dragan Kiurski,
Nikola Krstović, Jelena Manojlović, Jelena Marković, Marija Pokrajac, Dušica Popović,
Slađana Savić, Katarina Selinić, Radovan Sremac, Aleksandar Stamenković,
Ivan Stanić, Marko Stojanović, Ljubiša Vasiljević, Drajan Vorgić, Valentina Vuković

LEKTURA
Ana Gvozdrenović

DIZAJN
Dragan Pešić

PRIPREMA ZA ŠTAMPU
Jovan Antonić

ŠTAMPA
BiroGraf Comp
Atanasija Pulje 22, Zemun

TIRAŽ 250

Prijatelj NK ICOM-a Srbije

TREVIS

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

069

ICOM Srbija : časopis Nacionalnog komiteta Međunarodnog saveta
muzeja - Srbija / glavni urednik Tatjana Mihailović. - 2011, br. 1 (dec.)-
. - Beograd : NK ICOM Srbija, 2011- (Zemun : BiroGraf Comp). - 28
cm

Polugodišnje. - Ima izdanje na drugom jeziku: ICOM Serbia = 2683-
5282

ISSN 2217-7531 = ICOM Srbija
COBISS.SR-ID 187840012

18 MAY MAI MAYO 2023

MUSEUMS, SUSTAINABILITY AND WELL-BEING
MUSÉES, DURABILITÉ ET BIEN-ÊTRE
MUSEOS, SOSTENIBILIDAD Y BIENESTAR

International Museum Day
Journée Internationale des Musées
Día Internacional de Los Museos